

Knjiža 8.

Življenje in svet

8. šteč.

Ljubljana 22. avgusta 1930.

Leto 4.

Etó Justin; Honoré de Balzac (lesorez)

Prof. dr. Boris Zarnik (Zagreb)

== Kitajski pračlovek ==

Naslednji članek, ki ga priobčujemo z avtorjevim dovoljenjem, je izšel v zagrebški »Prirodi« (l. XX, št. 6.)*

V zadnjih letih je prišla vzhodna in osrednja Azija na glas kot bogato nahajališče fosilnih živali. Ameriške znanstvene ekspedicije so odkrile v mezocoičnih plasteh mongolske puščave ostanke različnih izumrlih plazilcev, našla pa so se tudi jajca ogromnih dinozavrijev, a v usedlinah kredne dobe so se ugotovili ostanki pravih placentalnih sesalcev, to je višjih sesalcev, čijih zametek se prehranjuje v maternici s pomočjo placenta ali posteljice, dočim so prej mislili, da se višji sesalci pojavljajo šele v tekoči geološki formaciji, v eocenu.

Nazadnje je proti koncu minulega leta uspelo najti v vzhodni Aziji tudi kosti pračloveka in sicer pri Šukutieniu na Kitajskem, blizu Pekinga. Odložnine pri Šukutieniu je že 1921 raziskaval I. G. Andersson. Posebno veliko pozornost so vzbudile te plasti, ko je 1928 O. Zdansky našel v njih dva fosilna človeška zoba. To je napotilo Rockefellerjevo ustanovo, da je odobrila podporo kitajskemu geološkemu zavodu in anatomskega zavodu pekinške medicinske visoke šole z namenom, da se pri Šukutieniu prično sistematična izkopavanja, pri katerih bi se morda našli nadaljnji ostanki pračloveka. 1827 je Birger-Bohlin izkopal še en človeški zob. Zdansky in Davidson Black sta potem na osnovi teh zob, ki kažejo izrazite razlike v primeri z zobmi današnjega človeka, imenovala ta človeški tip *Sinanthropus pekinensis*. Kakor sta dognala geologa C. C. Young in misijonar de Chardin, izvirajo plasti pri Šukutieniu iz neke poznejše dobe, kakor je pliocen (gornji terciar), a so starejše od puhlice. Pripadajo tedaj starejšemu diluviju. Na ta način bi se dala ceniti njih starost na kakih 500.000 do milijon let.

Posebno uspešno je bilo raziskavanje kitajskega paleontologa W. C. Peia, člana kitajskega geološkega zavoda. Ta je skupaj z Bürger-Bohlinom in C. C.

Youngom našel decembra 1928 kose spodnje čeljusti in lobanje, katere tudi pripisuje *Sinanthropusu*. To je napotilo Rockefellerjevo ustanovo, da je dala na razpolago nadaljnja sredstva in tako je bil z njeno pomočjo osnovan v kitaj-

Lobanja kitajskega pračloveka gledana od zgoraj. Spodaj čelni del, zgoraj zatilnik

skem geološkemu zavodu posebni oddelek za proučevanje teh plasti in njihovih okamenin, pod vodstvom prof. Davidsona Blacka.

V maju 1929 je Pei iznova začel izkopavanja in našel zopet večje število človeških zob. Slednjič je odkril dve bivši votlini, popolnoma zasuti z usedlinami, v katerih so se našle številne okamenine. Januarja 1929 je bilo njegovo delo slednjič kronano s popolnim uspehom. V neki steni prepada na dnu votline je našel popoln možganski del lobanje z vsemi obeležji lobanje pračloveka, samo da so se tu še izraziteje poznale one značilnosti, po katerih se razlikujejo doslej znani ostanki pračloveka od današnjega človeka. Obenem z ostanki pračloveka so se našle tudi

* »Priroda« je popularna ilustrovanja revija »Hrvatskega prirodoslovnega društva«, ki se nanaša pri upravi »Prirode«: Zagreb, Šalata, morfološko-biološki institut. Letna naročnina Din 60.—, za dijake Din 35.—

številne kosti različnih živali, ki jih poznamo že iz drugih mest starega diluvija. Med njimi se najbolj odlikuje orjaški bober (*Trogontherium*). Mnogo kosti je tudi od neke primitivne vrste bivola (*Bubalus*), dalje od nekega izumrlega jelena (*Euryceros*), ki se odlikuje po zelo masivni lobanji in kratkih, ploščatih rogovi. Našla pa se je tudi celotna lobanja nosorožca.

Lobanja kitajskega pračloveka je zelo dobro ohranjena. Bila je po večini obdana s sigo (*travertin*); toda s pomočjo opreznega prepariranja je uspelo popolnoma očistiti njeno vnanjo površino.

Kakor rečeno, so našli lobanjo v neki stari votlini, ki je bila popolnoma zasuta z diluvialnimi plastmi. Jama je bila tik pod površjem, tako da je bil njen obok precej tenak, pa se je pozneje udrl. Ostanke porušenega oboka so v zgornjih plasteh kršnika, ki izpolnjuje votlino. Dno votline se podaljšuje v obliki lijaka v nekakšen požiralnik. Med tem ko so v zgornjih plasteh razne fosilne kosti precej raztrošene, jih je v požiralniku vedno več. Čim globlje se spuščamo vanj, a spodnji deli požiralnika so nedvomno zadelani izključno samo s fosilnimi kostmi. Na tem kraju se sedaj še naprej izkopava in lahko pričakujemo, da se bo našlo še mnogo teh reči. Vse te plasti, ki izpolnjujejo votlino, pripadajo istemu geološkemu razdobju. Nastale so polagoma z razpadanjem apnenca, ki je tvoril obok votline. Voda, ki je skozi svod pronicala v votlino, je zleplila z raztopljenim apnencem vse te odloščine v trden kamen. Tu se najdejo tudi naplavnine, ki izvirajo od prigradnih kratkih poplav. Te poplave so prinesle semkaj tudi večino bivolskih kosti, dočim so kosti drugih živali nosile v votlino najbrže razne zveri, ki so prehodno živele v jami. Kar se tiče ostankov pračloveka, je zelo verjetno, da izvirajo iz tiste dobe, ko mu je votlina služila za bivališče kakor n. pr. votlina v Krapini. Značilno pa je, da se doslej še ni našlo nikako orodje. V evropskih nahajališčih pračloveka so našli polno obtočenih kosov kremenjaka, ki so služili pračloveku za orodje. Tudi pri Šukutieniu so se sicer našli posamezni kosi kremenjaka takšne oblike, da dajo misliti, če morda niso služili za orodje, a med njimi ni niti enega, ki bi bil spretno oklesan od človeške roke v neki določen namen. Prav tako tudi še niso našli sledov, po katerih bi se dalo

sklepati, da je ta pračlovek že poznal ogenj. Iz vsega se vidi, da je bila njegova kulturna stopnja mnogo nižja od pračloveka iz raznih evropskih nahajališč (*Neandertal*, *Krapina*, *Spy*, *La Châpelle-aux Saints* itd.)*

Jasne slike lobanje nam v veliki meri omogočajo, da si napravimo sodbo o pomenu te okamenine. Najizrazitejša posebnost tega fosila so vsekakor zelo močni obronki nad očmi. Tudi evropski pračlovek (*Homo primigenius*) ima zelo močne obronke nad očesnima duplinama, toda te štrle le bolj navzven, dočim se pri kineškem pračloveku močno

Lobanja kitajskega pračloveka gledana v profilu. Na levi čelo, na desni zatilnik z ostrim robom. Križca kažeta lego senčničnega šiva

bočijo tudi proti stranem, ali pravilneje rečeno, čelna kost je za obronki močno stisnjena od strani (slika 1), kar jako spominja na lobanjo opičjega človeka (*Pithecanthropus erectus*) z Jave. Druga važna značka je ostri rob, ki ga tvori zatilna kost. Tudi to posebnost najdemo pri evropskem pračloveku, toda pri našem fosilu je mnogo bolj izrazita, tako da se ta lobanja v tem pogledu docela ujema z lobanjo *Pithecanthropusa*.

Dočim je pri sodobnem človeku in pri evropskem pračloveku zgornji rob ploščate senčnične kosti zaokrožen in se spušča navzdol, je senčni šiv pri kitajski lobanji raven kakor pri človeških opicah. Profilni obris te lobanje je sicer zelo podoben profilu evropskega človeka, odlikuje se po plitvem nizkem čelu, kakršnega nima nobeno današnje človeško pleme.

* Te podatke sem v glavnem posnel iz razprave Davidsona Blacka v »Antropologischer Anzeiger« knj. VI. 1930, ter iz članka angleškega anatoma G. Elliot Smitha v »London News«, kakor tudi iz nekaterih drugih manjših poročil v raznih znanstvenih časopisih. Tudi fotografije lobanje sem prevzel iz članka Elliota Smitha.

Ako pogledamo kitajsko lobanjo odspred, vidimo posebno značilni obris temena. Pri današnjem človeku, kakor tudi pri *H. primigeniusu* je teme lepo zaobljeno, dočim se spušča pri kitajski lobanji strmo od srede proti stranem. Tudi pri *Pithecanthropusu* ima teme po sredini tako vzpetino, samo, da še zdaleka ni tako izrazita, kot pri kitajskem pračloveku. Ta oblika temena nam vsiljuje zaključek, da je morala biti senčna mišica zelo razvita in potemtakem je morala biti jako krepka in masivna tudi čeljust, slično kakor pri človeških opicah.

Pekinška lobanja je izza odkritja lobanje pračloveka v Neanderthalu 1856, (katero je pokazal v pravi luči šele Gorjanovič-Kramberger z odkritjem krapinskega pračloveka 1899) in lobanje *Pithecanthropusa* na Javi (1895), najpomembnejša najdba znanosti o človeških prednikih. V vseh bistvenih posebnostih kaže ta lobanja — kako bi dejali: prehod od *Pithecanthropusa* k evropskemu pračloveku in ta najdba jako podkrepljuje naziranje Schwalbeja in Duboisja, da je *Pithecanthropus* neposredni prednik človeka in ne le stranska veja razvojnega debela, kakor je doslej trdila večina antropologov.

Toda, kakor se približuje pekinški pračlovek *Pithecanthropus*, vendar ima tudi toliko tipičnih posebnosti *Homo primigeniusa*, da se mi vidi prenačleno stvoriti za pekinško najdbo takoj nov genus *Sinanthropus*. V znanosti o pračloveku se je vohče razvil običaj, da vsakdo skuša svoje najdbe opremiti z novim imenom, ko jih je bil komaj izločil iz kamena in ne da bi se izkopnine poprej primerjalo z ostalimi najdbami. Tako se je n. pr. pojavil v znanosti *Eanthropus* kot ime za nekaj možganskih kosov lobanje in za čeljust, izkopanih pri Piltownu na Angleškem, čeprav je zelo verjetno, da izvirajo kosi lobanje od človeškega plemena, ki je bilo zelo slično današnjemu. Čeljust pa od neke velike človeške opice. Vsekakor smatram jaz, da je postavljanje novega roda *Sinanthropus* prenačleno. Šele prav točna analiza in primerjava z ostalimi pračloveškimi lobanjami lahko dožene, ali spada pekinška lobanja v variacijsko področje *H. primigeniusa*, ali pa je res posebna vrsta ali celo poseben rod *Hominida*. Kolikor lahko presodim po fotografijah, pekinški pračlovek vseeno ni drugega kot posebno plemenite *H. primigeniusa*, tedaj onega pra-

človeka, ki so ga našli v Neanderthalu, v Spyu, Krapini, La Chapellu-aux Saints, Ehringsdorfu, Palestini, v zadnjem času tudi pri Rimu itd., toda plemenite z nekoliko izrazitejšimi primitivnimi oboležji. Na vsak način razlike med *H. primigeniusom* in pekinškim pračlovekom niso večje kot n. pr. med današnjim Evropecem in Avstralcem, ki ju pa navzlic temu prištevamo v eno in isto vrsto.

Najbistvenejša posebnost pekinškega pračloveka je nedvomno zoženje za čelno kostjo, za očesnimi obronki, kar ga dejansko zelo približuje *Pithecanthropusu*, smatram pa, da spada tudi ta posebnost še v variacijski krog *H. primigeniusa*. V ostalem pa je starost pe-

Lobanja kitajskega pračloveka gledana od spodaj

kinškega pračloveka enaka oni evropskega pračloveka. A ker vemo, da ta človeška vrsta ni živela samo v Evropi marveč tudi v Afriki, je prav verjetno, da se je razširila tudi po Aziji. Morda je bilo tudi obratno, to se pravi, da se je najprej pojavila tudi v Aziji in se je od tam šele razširila po ostalih kopninah in da je potemtakem pekinška lobanja ostanek onega prvobitnega pračloveka, ki je nastal v Aziji in čigar predniki so izvirali od *Pithecanthropusa*.

Tudi izven Evrope poznamo neki ostanek pračloveka s posebno primitivnim oboležjem in sicer spodnjo čeljust, ki so jo našli 1908 v Maueru pri Heidelbergu. Ta čeljust je v zadnjem delu zelo široka in masivna, naliki čeljusti človeških opic, medtem ko je prednji del z zobovjem popolnoma človeškega značaja. Zobje so v resnici zelo močni toda tipični človeški zobje. Morda je pripadala ta čeljust kakemu bitju s tako lobanjo

kakor je pekinška. Ker je morala imeti pekinška lobanja zelo močne mišice za žvečenje, je morala biti tudi njena spodnja čeljust v zadnjem delu zelo široka in masivna.

Ako je pekinški človek v resnici neka posebna vrsta ali celo poseben rod, ali pa je posebna rasa *Homo primigenius*, to je slednjič le bolj formalno vprašanje, ki ničesar ne izpremeni na tem, kar je pri tej najdbi najvažnejše, da se je namreč s to lobanjo dokazalo, da je *Pithecanthropus* v resnici neposredni prednik pračloveka in s tem tudi današnjega človeka. Pekinška najdba je oni važni člen v verigi človeških prednikov, ki veže človeka z neko obliko, pri kateri že prevladujejo značilnosti človeških opic. S tem je rešen eden najvažnejših problemov paleantropologije, in sedaj bi bilo treba, da znanost osredotoči svoja prizadevanja za tem, da se najdejo ostanki onih oblik, iz katerih se je razvil javanski opičji človek. Eno tako najdbo že poznamo in sicer lobanjo *Australopithecusa*, ki so jo našli 1925 v Taungsu v južni Afriki. Gre za lobanjo, ki je imela že vse značilnosti človeških opic, katere možganski deli vsebujejo kakih 650 cm³, čeprav je bil

to neki prav mlad individuum, star kake štiri leta. Lobanja odraslega šimpanza vsebuje 350 do 470 cm³, a lobanja največjega doslej izmerjenega gorile 623 cm³. Vsebina lobanje *Pithecanthropusa* se ceni za 900 cm³. Kar se pa tiče točnejših zvez med *Pithecanthropusom* in nižjimi oblikami, o tem manjkajo za enkrat še vsi podatki; to bodo morda razjasnila bodoča raziskovanja, nemara pa bodo tudi za vedno ostale tajna.

★

Kakor poroča kanadski paleontolog Rockefellerjeve ustanove dr. Davidson Black iz Londona, so v isti votlini pri Šukutienu, kjer je bila pred poldrugim letom najdena lobanja kitajskega pračloveka, zopet našli človeško lobanjo. Dočim smatrajo, da je prva lobanja pripadala mladi ženski, pa sodijo, da je druga prej ko ne mladega moškega. Izkopali so jo že pred nekaj meseci, a vest o najdbi je prišla v javnost šele sedaj. Profesor dr. Elliot Smith pripisuje novemu odkritju zelo velik pomen in se bo še ta mesec sam odpeljal na Kitajsko, da sodeluje na proučevanju tega fosila.

To je vse?

(Švedski napisal Hasse Zetterström)

Neko jutro, ko je vsa hiša še spala, je stala moja hči zunaj pred našo letoviško hišico in poslušala šum, ki ga ni slišala še nikoli. Ni bil veter in tudi ne ptič in tudi motor ne.

Ko sem stopil po prednjih stopnicah ven, je prišla k meni in rekla:

— Kaj pa je to, kar šumi tako komično?

Prisluhnil sem in odvrnil:

— To je vendar morje. Veter vleče od juga, zato ga slišimo tudi tu.

— Kaj pa je to — morje?

— Morje je velika voda onstran naše-ga otoka. Tako veliko je, da se ne more videti, kje se konča. Sega vse do Rusije.

— Ali se lahko teče do morja?

— Seveda, kar skozi gozd. Lahko greva tja in nazaj še pred zajtrkom. Pojdi z menoj!

In šla sva k morju. Pot je vodila najprej ob grabnih, napolnjenih z vodo. Potem sva šla skozi gozd po ozki stezi, čez kamenje in pečine.

In potem sva bila na obrežju pri morju. Cela zima je minula, odkar sem bil

zadnjič tu, in z vsemi čuti sem čutil čudovito moč neskončnosti. Bilo mi je, kakor da bi znova zadihal po mnogih dolgih mesecih ječe.

— To je veliko, širono morje, sem rekel hčeri, ki je stala z rokama na hrbtu in mežikala v solnce.

Trenutek je molčala, potem pa je odgovorila:

— To je vse????!!!

In pokazala je zaničljivo hrbet velikemu, čudovitemu, mogočnemu morju.

Molče sva šla proti domu. Čez kamenje in pečine, po ozki stezi, po gladkih iglah in nisem se upal obrniti, da pogledam morje. Zdelo se mi je, kakor da je izginilo in se skrilo v notranjost zemlje iz sramu in sramote zaradi ostre sodbe majhne ženske.

✱

Popravi. V zadnji številki čitaj v članku »Stoletnica julijske revolucije« na str. 176: predhodnica *marčne* revolucije in ne *ma*tične. — V članku »Proč z naočniki?« čitaj na str. 181 tretji odstavek: Pri kratkovidnosti pa je oblika očesa itd.

Nova evropska zveza

od juga proti severu

Promet skozi Srednjo Evropo v smeri od severa proti jugu je v veliki meri odvisen od vprašanja, kako premagati alpski zid, ki se dviga vmes med deželami. Na tej alpski prog, ki se vleče od Mentona v Genovskem zalivu Sredozemskega morja v velikem loku do dunajskega Semmeringa preko 1030 km daleč, drži danes preko razvodnega gorskega slemenca 23 cest. Vsaka ta cesta je od svoje sosedice oddaljena povprečno po 45 km. V resnici pa so te medsebojne razdalje od točke do točke prav različne in se gibljejo med 11 in 80 km. Ta največja razdalja je celo enkrat prekoračena, namreč na tleh Nemške Avstrije.

Nikjer v Alpah ni visoki gorski zid tako zastaven in na globoko urezanih sedlih tako ubožen, kakor na gorski prog Visokih Tur in Zillertalskih Alp. Na 156 km daleč nima tu moderni cestni promet nobene gorske ceste, ki bi vezala dolini Ina in Salice proti jugu k Dravi in Adiži oziroma njenemu pritoku Eisacki. Brenner (1370 m) na zahodnem, a Katschberg (1641 m) na vzhodnem koncu te proge sta edina prehoda, tako da morajo prebivalci krajev zgoraj naštetih dolin delati velike ovinke, če hočejo dospeti iz Salzburgske na Koroško.

Kaj pomeni tako dolg in visok gorski zid za življenja polne predele na eni kakor drugi strani, spoznamo najlepše indirektno na primeru iz sosednje Švice. Prelaza Bernina (2330 m) in Sv. Gothard (2112 m) sta 180 km narazen, ali med njima leži preko gorskega slemenca še kar četvero manj obiskovanih prelazov. Maloja (1817 m), Splügen (2118 m), Bernardino (2063 m) in Lukmanier (1917 m), ki imajo tudi avtomobilske ceste.

Ko so l. 1909. otvorili z velikimi stroški zgrajeno in prebito tursko železnico, so bili graditelji prepričani, da bo s tem zadoščeno za dolge čase bodočnosti. Nihče ni pričakoval, da se bliža doba avtomobilskega prometa s tako naglimi koraki. Niti 20 let ni preteklo in že je bila Avstrija postavljena pred nalogo, da napravi novo prometno zvezo, vendar tokrat ne več

skozi Ture, ampak preko njih v obliki avtomobilske ceste.

Zgoraj omenjena neprometna razdalja 156 km prihaja namreč v današnji Avstriji do posebno usodepolnega izraza. Slavni brennerski prelaz, ki so preko njega v srednjem veku potovali nemški cesarji h kronanju v Rim, je doživel po svetovni vojni prvič, da mora deliti dve državi, Italijo in Avstrijo. Tirolska južno od njega je prišla v roke Italije, vendar je ostal pri Avstriji še njen majhen del, namreč tako imenovana Vzhodna Tirolska, ki leži v povirju reke Drave tako, da more do svojega glavnega mesta Innsbrucka le po tleh Italije.

Ugodnejšim zvezam tega dela razkosane dežele velja predvsem veliki načrt, o katerem nam poročajo te dni nemški listi. Avstrija bo zgradila visoko gorsko avtomobilsko cesto iz Fersleitena v Fuschertalu na Salzburškem preko Visokih Tur k Sv. Krvi na vznožju Velikega Kleka (Grossglockner 3798 m). To bo tako imenovana »Glocknerstrasse« na sredi razdalje med Brennerjem in Katschbergom.

Po dnu naseljenih alpskih dolin, Belesle (Mölltal) na koroški, a Fuschertal na Salzburški strani držijo udobne ceste že tesno do vznožja zaledenelih Visokih Tur, na severu do Fersleitena (Fusch 807 m), na jugu pa ne samo do Sv. Krvi (1279 m), temveč celo tja gor do konca velikega Klekovega lednika (Glocknerhaus 2143 m), Pasterice. (Ta del ceste je last Nemškega planinskega društva.) Tako ostaja od obeh imenovanih točk samo še primeroma majhna razdalja preko 2665 m visokega sedla Pfandscharte.

Duševni oče te ceste je koroški rojak ing. F. Wallack, njegovi so tudi podrobni načrti. Cestna zveza bo s svojimi vijugami preko gora dolga okoli 32 km, to je toliko, kakor cesta iz Ljubljane do Naklega nad Kranjem. Začeli jo bodo graditi še letos obenem od obeh strani in zaposlili pri tem okoli tri tisoč delavcev, s čimer bo posmanjkanje dela v Avstriji znatno omiljeno. Cesta bo široka pet in pol metra, največji vzpon ji bo 10 m na 1 km,

najbolj zavite vijuge pa bodo imele polumer 10 m, tako da bodo mogli avtomobili voziti po njej vseskozi v enakem tempu.

Gradbeni stroški bodo neprimerno manjši kakor so bili za gradnjo turske železnice, ki jo je bilo treba speljati na dolžino 338 km in je stala 299.4 milijona zlatih kron, gospodarski efekt ceste pa bo skoraj enak, če že ne večji. Velik vpliv na gradnjo te ceste je namreč imela potreba tujkega prometa, ki je bil pred vojno še v po-

Alp. Avtomobilist bo torej med vožnjo po tej moderno speljani cesti samo užival in občudoval visoko gorsko pokrajino groznega veličastja. Opazoval bo same gorske velikane, nad 3000 metrov visoke, obložene s stalnim ledom in obvešene z bleščečim snegom.

Cesta bo seveda porabna samo od začetka junija do konca oktobra vsakega leta. Kljub temu računajo Nemci, da bo privlekla na leto najmanj 120.000 tujcev. Cesta bo tudi za mednarodni promet velike vrednosti. Z

Grossglockner

vojih, a je danes eden izmed glavnih industrij alpskih dežel vobče. Zgradba ceste bo brez dvoma nov objekt zanimanja in privlačnosti za tujce. In res, v tem oziru se s cesto ne bo mogla meriti nobena cesta v Evropi.

Nobena cesta, niti najvišje speljana cesta preko Stilfserja (2756 m), ne doseže ledniških predelov, ampak zaostaja nizko pod njimi. »Grossglockner-Hochalpenstrasse« bo sicer za 150 m nižja od Stilfserja, dvignila se pa bo nad Pasterico in tako nudila obiskovalcem redke užitek, da bodo gledali na največji lednik Vzhodnih Alp z višine in vendar z udobne ceste in motrili eno najslavnejših gora Vzhodnih

njo bo dobil Salzburg krajšo zvezo proti Benetkam, to veliko delo pa bo imelo brez dvoma svoje vplive tudi na razmah tujkega prometa Jugoslavije, posebno Slovenije in Dalmacije.

Zračna črta, ki veže bavarsko prestolnico Monakovo do našega Sušaka, drži preko Velikega Klecka in ima tu svojo sredino. Tako bo Monakovo in preko njega vsa Nemčija našim krajem drugič približana, poleti celo bolj kakor je z današnjo progo turske železnice, ki vozi v višini 1225 m nad morjem skozi život Visokih Tur in dalje v ovinku skozi mesto Salzburg. Saj cesta se bo precej držala omenjene zračne črte vse od Spittala ob Dravi,

po Mölltalu pa preko Pfandscharte (2665 m) skozi Fuschertal dalje v Zell am See in ob reki Saalach in Traun na gornjebavarsko planoto. In kar je glavno, s to cesto bodo avtomobilom

ne samo prihranjeni hudi starinski cestni klanci na Salcburškem, temveč ta cesta bo Ljubljani krajša za najmanj 60 kilometrov. . . s

I. Kaiser

Naše rudno bogastvo in rudniška industrija

(Nadaljevanje)

Bakrena ruda

Bakreno rudo nahajamo na mnogih krajih v naši državi. V obratu pa sta le dva rudnika v Srbiji (Bor in Majdanpek). Lezisa pa so tudi v nekaterih drugih krajih južne Srbije in v Crni gori.

Le malo komu pa je znano, da se je tudi v Sloveniji pred nekoliko stoletji poleg drugih kopala tudi bakrena ruda in sicer okoli Zavodenj pri Škofji Loki.

Na podlagi raznih zapiskov v arhivih so pred več stoletji nemški rudarji »luterani« kopali bakreno rudo v Poljanski dolini.

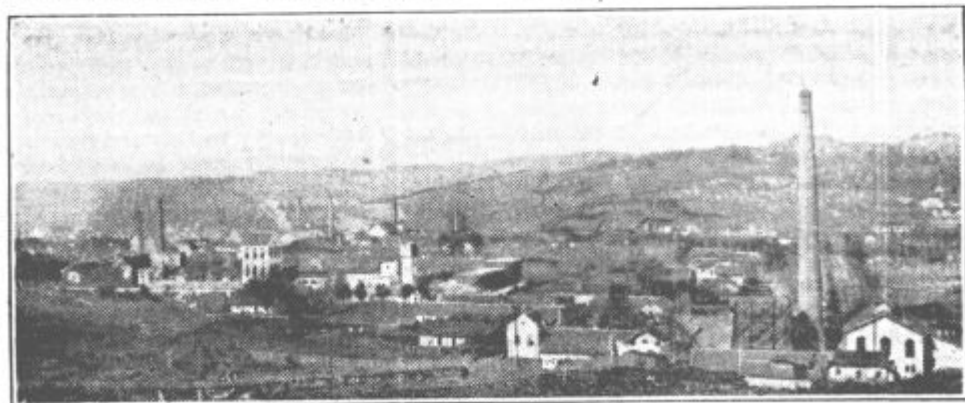
Ob času katoliške protireformacije pa so bili delavci »luterani« pregnani in delo v rudnikih je prenehalo. V 19. stoletju pa se je pričelo zopet z delom. Nemci so ga pod vodstvom tvrde Kawat & Co izkoriščali od 1850 do 1872. Ta družba je ugotovila, da je ruda različne kakovosti in je pričela z obširnimi pripravami za čim plodonosnejšo eksploatacijo, zaradi pomanjkanja ka-

pitala pa je bilo delo spet ustavljeno.

L. 1905 je dobil koncesijo za prosto izkoriščanje rudnika Alojzij Sušnik, veletrгоvec v Ljubljani, ki je 1911. ustanovil »Bakreni rudnik Škofje«, ki pa je bil samo sestavni del celega velikega rudnega okraja. Svetovna vojna pa je prekinila pripravljala dela. Pozneje so zasedle te kraje italijanske čete in italijanska vlada je odvzela lastniku vse pravice. Po razmejitvi med Italijo in Jugoslavijo je pričel A. Sušnik ponovno preiskovati oni del rudnega ozemlja, ki je pripadel naši državi in strokovnjaki so odkrili nov, še ne izkoriščen rudnik.

Dolžina teh bakrenih ležišč znaša okrog 8 km, debelina peščanika in škriljevca, pomešanega s kremenom in apnencem, ki vsebuje rudo, pa 5 do 10 m. Rudnik pa tudi sedaj, zaradi pomanjkanja prometnega kapitala, ni v obratu.

Ležišče bakrene rude najdemo tudi v Bosni pri Dobrigošću, v 44, 77 in 80 cm debelih skladih, v Sinjakovcu pri

Kreka: splošni pogled na premogovnik, tovarno spirita, solarno in opekarno

Jajcu, pri Mračaju in Maškari blizu Gornjega Vakufa.

Računa se, da je naša država po količini bakrene rude prva v Evropi.

Največ bakrene rude dobivamo iz rudnika v Boru, ki je že mnogo let last francoske družbe »Compagnie française des mines«. 1 tona rude vsebuje 5—6 % čistega bakra, 2,5 do 3 g zlata in do 130 g srebra.

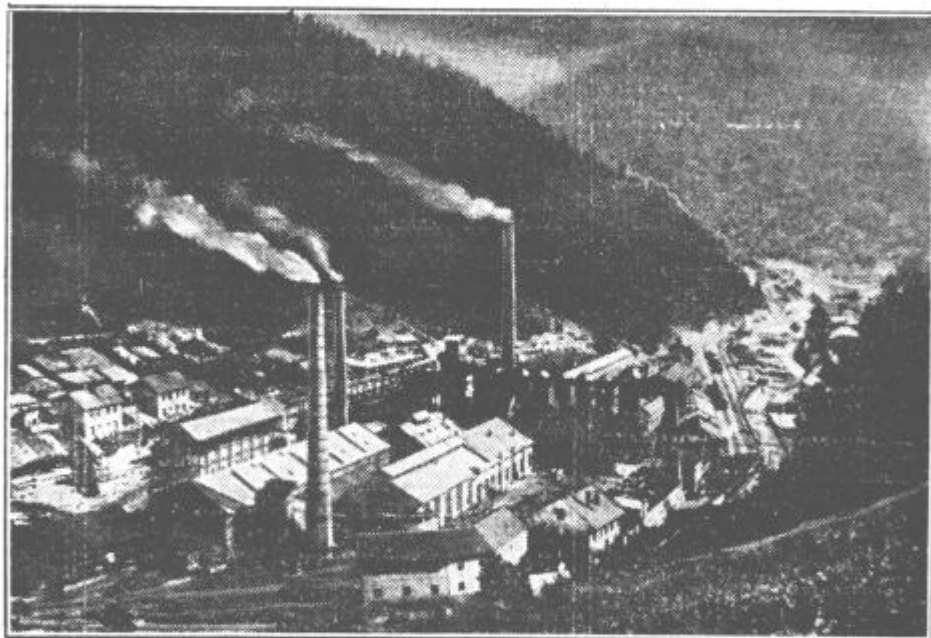
Produkcija bakrene rude po vojni je bila naslednja:

1919: 16.016 ton	1924: 143.250 ton
1920: 49.081 »	1925: 176.058 »
1921: 75.576 »	1926: 220.005 »
1922: 96.775 »	1927: 288.040 »
1923: 123.150 »	1928: 327.748 »

sklade so izkoriščali že v starih časih. V Srbiji so najbogatejši skladi te rude v Podrinju, Kosmaju, Rudniku, Kopaoniku, Avali, v Sloveniji pa v Mežici, Litiji in Črni pri Prevaljah. V novjšem času so naleteli na sklade svinčene rude v Srebrenici in pri Kosovski Mitrovici, za katere se zanima angleški kapital.

Glavna proizvodnja svinčene rude pa je v Mežici, ki vsebuje od 15 do 70 % svinca in do 5 % cinka.

Kakor pri vseh drugih rudah, tako opazamo tudi v eksploataciji svinčene rude po vojni naglo napredovanje. Tako je znašala produkcija:

Pogled na fužine v Varešu

Ruda se predeluje v baker deloma v topilnicah borskega rudnika, deloma pa se izvaža. Tako je znašal izvoz rude leta 1928 — 150.570 ton v vrednosti 315 milijonov dinarjev in sicer v Nemčijo, Francijo in Grčijo.

Velika škoda je, da se izvaža ruda v inozemstvo v rafiniranje. Na ta način se izvozi iz države seveda tudi zlato in srebro, ki ga vsebuje ruda. Uvažati moramo rafinirani baker, ki bi ga lahko sami izdelovali.

Svinčena ruda

Ležišče svinčene rude imamo pri nas v Srbiji in Sloveniji. Nekatere

1919: 54.337 ton	1924: 64.157 ton
1920: 31.717 »	1925: 78.549 »
1921: 60.285 »	1926: 79.531 »
1922: 61.373 »	1927: 169.447 »
1923: 57.194 »	1928: 94.158 »

Tudi svinčeno rudo ponajveč izvažamo v inozemstvo in nato svinec in svinčene izdelke zopet uvažamo v državo.

Cinkova ruda

Tudi na cinkovi rudi je naša država sorazmerno bogata. Ležišča te rude najdemo v Sloveniji (Mežica, Litija), v Srbiji (Kratovo, Janjevo, Kopaonik, Bezdan, Kučajno, Rudnik, Zavlaka), v Bosni pri Osječani in Srebrnici, na

Hrvatskem pa sledove v Trgovski gori. Pred leti so odkrili cinkova ležišča tudi v Ponikvici pri Črni gori.

V Sloveniji so se cinkova ležišča pri Trebeljem in Benci izkoriščala že pred davnim časom, a so ti rudniki sedaj opuščeni.

V Litiji pridobivamo cinkovo rudo kot postranski produkt pri dobivanju svinčene rude, istotako tudi v Mežici.

Največje čistoče je cinkova ruda iz rudnika v Zavlaki in Kučajni z 55 do 60 %, iz ostalih obratujočih rudnikov pa znaša čistoča od 10 do 30 %.

V Bosni se cinkova ruda ne izkorišča in bi prišla eksploatacija v poštev tudi le kot postranski produkt pri pridobivanju svinca.

Proizvodnja cinkove rude po vojni je lepo napredovala in je znašala:

1919: 90 ton	1924: 549 ton
1920: 278 »	1925: 535 »
1921: 126 »	1927: 1067 »
1922: 407 »	1928: 1150 »
1923: 617 »	

Boksit

Naša država je, kakor malo katera druga bogata na boksitu, katerega ležišča se vlečejo skoraj ob vsej jadranski obali pa tudi na Hrvatskem, v Hercegovini in Črni gori.

Skladi boksita pri nas se cenijo na 50 milijonov ton, samo oni v Dalmaciji na 20 milijonov ton.

Izkoriščati se je pričela boksitova ruda dejansko šele po vojni, leta 1921, čeprav zaznamujemo prve početke l. 1915. na otoku Rabu, Krku in Novi Baški. Letna produkcija je znašala tedaj 165.000 ton.

Največji in najboljši skladi boksita so v Dalmaciji pri Drnišu, Čitluku, Ervenik, Novigrad, Obrovac, v okolici Sinja in Imotski, na otoku Rabu in Pagu ter Velebitu. V Hercegovini najdemo boksitove sklade ob železnici Mostar-Metković, v Črni gori med Barom in Ulcinjem, na Hrvatskem pa v Liki. V Sloveniji so odkrili boksitove sklade ob Bohinjskem jezeru. Izkoriščajo pa se doslej le ležišča v Dalmaciji.

Proizvodnja boksita se je v povojnih letih od leta do leta stopnjevala in je znašala:

1919: 1.213 ton	1924: 33.999 ton
1920: 19.117 »	1925: 84.714 »
1921: 10.021 »	1926: 133.691 »
1922: 31.290 »	1927: 190.327 »
1923: 26.577 »	1928: 49.264 »

Boksit se uporablja pri izdelovanju aluminija. Žal v naši državi nimamo

tvornic za napravo te kovine in moramo radi tega vse naše bogate zaloge na tej rudi izvažati v inozemstvo in sicer predvsem v Ameriko, Holandijo, Anglijo, Francijo, Nemčijo in Italijo.

Manganova ruda

Manganovo rudo pridobivamo v Srbiji, Bosni in Črni gori, pomešano več ali manj z železno rudo ter vsebuje približno 20 % čistega mangana.

V Srbiji so ležišča v Rudniku in Koševniku, v Črni gori pri Baru.

Bogati skladi manganove rude so bili tudi v Sloveniji in sicer pri Begunjah, ki vsebuje do 45 % mangana. Nekdaj so bili tam trije rudniki, ki pa že davno več ne obratujejo.

Izkorišča se sedaj le rudnik v Čevljanovici v Bosni.

Rudniki v Begunjah so producirali še leta 1913 do 830 ton, prej pa je dossegla proizvodnja celo 5000 ton letno. Ustavljene so bile zaradi nazadovanja težke železarske industrije in težav pri izvozu.

Rudnik v Čevljanovici se razprostira na površini okrog 70 km², v 1 do 3 m debelih plasteh in vsebuje rudo z 55 % čistoče.

Povojna produkcija manganove rude je bila naslednja:

1919: 1000 ton	1924: 4570 ton
1920: 2377 »	1925: 271 »
1921: 910 »	1926: 1244 »
1922: 1122 »	1927: 1971 »
1923: 5345 »	1928: 2660 »

Večji del manganove rude se uporabi v domači železarski industriji, majhne množine pa se jo izvažajo na Poljsko in na Češkoslovaško.

Poleg naštetih rud so v naši državi tudi skladi *antimonove rude*. Ležišča so v Podrinju (Krupnja in Zajač), Alšara v južni Srbiji, Čemernici v Bosni in v Trojanah v Sloveniji. Proizvodnja te rude se je dvignila od 396 ton v letu 1921 na čez 1000 v letu 1928.

Ležišča *kromove rude* najdemo v južni Srbiji, zlasti v Šar planini, v srednji Srbiji in v Bosni. Najvažnejši pa so skladi v Šar planini, kjer se je za časa okupacije (1917) izkopal do 200 ton dnevno.

Povojna proizvodnja kromove rude se vrti med 10 in 17.000 ton. Rudo izvažamo posebno na Češkoslovaško, v Nemčijo, Avstrijo in manjše količine tudi v Italijo.

Sledove *piritove rude* najdemo skoraj v vseh krajih naše države, bogata ležišča pa so v Srbiji, Bosni in Herce-

govini. Letna proizvodnja znaša okrog 50.000 ton v vrednosti čez 6 milijonov dinarjev.

Tudi piritovo rudo ponajveč izvažamo in sicer na Madžarsko. Pirit je važen za kemično industrijo.

Ležišča zlate in srebrne rude so na severnovzhodni strani Srbije, a se ne eksploatirajo. Pridobiva se le kot posranski produkt pri predelavi bakrene in piritove rude.

Tudi živo srebro imamo v državi in to v Srbiji in Bosni, ki se pa sedaj ne izkorišča.

Naša država je, kakor smo videli, bogata na različnih rudah. Eksploatacija se od leta do leta dviga, medtem ko topilniška industrija ne sledi dovolj naglo razvoju rudarske industrije. V zadnjih letih se za naše rudno bogastvo zanima inozemski, zlasti francoski, angleški in ameriški kapital, ki tehnično izpopolnjuje stare in odvarja nove rudnike.

Za gospodarsko smotreno izkoriščanje našega rudnega bogastva pa je neobhodno potreben razvoj topilniške industrije.

(Konec)

Honoré de Balzac

K osemdesetletnici njegove smrti

V dobi revolucije in napoleonskih vojn je bila usoda lepemu slovtvu med Francozi dokaj nemila. Vse razpoložljive sile je vsrkavala državna uprava. Restavracija je pri nesla v tem pogledu temeljite izpremem-

so zatemnevali. Občinstvo, ki je gorelo za spise de Vignyja in Prosperja Merimeeja je dobilo v Hugojevem romanu »Notre dame« (1831) zadnje delo svojega okusa. To delo je bilo hkrati zadnji mogočni plamen ugašajoče romantike. Brž za njim se je pojavil na knjižnem trgu roman čisto novega tipa, s fantastično vsebino. Iz njega je v mogočnih akordih odmevalo pariško življenje. Ta roman je potisnil zgodovinski motiv v ozadje. Dve leti pred tem dogodkom se je tudi Balzac otresel zadnjega prahu zgodovine, ko je stopil pred javnost z romanom »Les derniers Chouans«. Ta knjiga, izdana 1829, je bila prva iz Balzacovega peresa, ki je izšla pod pravim avtorjevim imenom.

Honoré de Balzac se je rodil 21. maja 1799. Njegov oče je bil 59 letni upravitelj bolnice v Toursu, njegova mati pa za celih 32 let mlajša od očeta.

Osem let starega dečka so poslali starši s kmetov, kjer je bil v rejji, v Vendome k oratorijancem. Njih vzgoja je bila napol vojaška, napol cerkvena. Gojenci so morali preživeti v zavodu tudi počitnice. Hišni red je bil zelo strog, predpisoval je kaznovanje s palico in tudi zapor.

Balzac je bil v zavodu najslabši učenec. Znan je bil zlasti po svoji lenobi. Bil je brezskrben, tih, ne hudoben, pač pa originalen otrok. Knjige pa je hlastno požiral. Cital je spise vseh vrst. Zgodovina ga je zanimala prav tako kakor kemija in alkimijska, romani in drame.

be. Začela je cvesti industrija, trgovina in obrt sta postali svobodni, cerkvena in samostanska posestva so se razdelila. Na mesto vplivnega plemenitaškega stanu je stopil nov rod, denarna aristokracija. Denar je postal gonilna sila francoskega življenja.

Zgodovinski roman, ki je tedaj prevladoval, je bil pod temi vplivi izročen poginu. Shakespeare, Calderon, Goethe, Scott in Byron, ideali tedanjih čitateljev,

Nezmerno čitanje ga je tako oslabilo, da je zbolel in moral ostaviti šolo. Starši so ga vzeli domov. V Toursu je obiskoval gimnazijo. 17 let star se je vpisal na Sorbonno, kjer je poslušal predavanja iz pravne stroke. Oče je hotel napraviti sina za notarja. Nekega dne pa je Honoré odločno izjavil, da obeša šolo na klin, ker hoče postati pisatelj. In tako se je sin ločil od staršev ter nastopil težko pot v samostojno življenje.

Prvi koraki mu niso prinesli uspeha. V Villeparisisu se je seznanil z žensko, ki je postala važna podpora njegovih načrtov. Spoznal je bil gospo de Berny, ženo cesarskega svetnika, ki je bil slep in je imel posestvo in devet otrok. Ta ženska je bila 22 let starejša od Balzaca.

De Berny je bila že v jesenskih letih, Balzac pa je bil še mlad, neizkušen dotlej, od nikogar ljubljen. Začel jo je obsipati z izrazi zadržane ljubezni in žena cesarskega svetnika mu je kmalu postala prijateljica, tolažnica in svetovalka. Delila je z njim nazore o monarhizmu in katoličanstvu, seznanjala ga je tudi z odličniki svoje dobe. Ko se je Balzac, ki je imel zelo bujno domišljijo, odločil ustanoviti založniško in tiskarniško podjetje, mu je de Berny priskočila na pomoč tudi z denarjem. A poskus z založbo se ni obnesel. Lafontaineovih basni, katere je izdal kot prvo knjigo, so prodali v enem letu jedva 10 izvodov. Naklada knjige pa je požrla ogromno svoto 10.000 frankov.

Da bi pokril primanjkljaj, je Balzac kupil tiskarno. Vodstvo je prepustil dotodanjemu faktorju, sam pa se je lotil knjigovodstva. Nad knjigami sloneč je računal silne dobičke — dokler niso njegovi dolgovi dosegli 113.000 frankov, za katere je imel pokritje v aktivah, ki so znašale 67.000 frankov. Da bi se izognil strahotnemu polomu, je poiskal novega družabnika, razširil podjetje in ustanovil poleg tiskarne tvornico za vlivanje črk. Zopet ni uspel. Družabnik ga je ostavil na cedilu in Balzac je stal pred strašnim polomom, iz katerega ga je potegnila samo denarna podpora matere in prijateljice de Berny, ki mu je dala na razpolago 47.000 frankov.

Tako je prišel do zaključka, da v kupčiji nima sreče. Napolil se je v Bretanijo k prijateljem na oddih. Ko se je vrnil v Pariz, je izdal knjigo, ki je imela naravnost škandalozen uspeh — »Fiziologija zakonskega življenja«. Odprla je Balzacu pot do vseh revij in časopisov.

Ves ta čas mu je stala de Berny ob strani z nasveti in gmotnimi sredstvi. V poznanju in proučevanju njene psihe je Balzac pozneje zapisal besede: »Samo zadnja ljubezen ženske more utešiti prvo ljubezen moškega.« In dalje: »V poznejših letih ljubimo v ženski ženo, v prvem navalu ljubezni pa imamo radi vse, kar je na njej. Žena, otroci, njen dom, njeni opravki — vse to postane naše; njena nesreča je največja naša nesreča, njeno pohištvo in obleko cenimo kakor lastne stvari in če ji poide vreča moke, se čutimo bolj prizadete, kakor če bi sami prišli ob denar.«

L. 1836. je de Berny umrla. Balzac je priznal njene zasluge zanj z besedami: »Krivičen bi bil, če ne bi priznal, da me je od 1823 do 1833 podpiral v življenjem boju pravi angel. Gospa de Berny mi je bila mati, svetovalka, prijateljica, storila je iz mene pisatelja, ugledila je moj okus, jokala je in se smejala z mano kot sestra. Spomin nanjo mi je posebno drag; Dilecta (tako jo je imenoval) je skrbela zame z angelsko dobroto.« Nanjo je tudi mislil, ko je zapisal: »Tako duševno visoko stoječega moža kakor navadnega občana navdaja neka divja strast po idealu. Oba hrepenita po idealu in telesni ljubezni. Vsi moški se love za tistimi tako redko sejanimi ženskimi bitji, v katerih sta utelešeni devica in vlačuga.«

Nekaj let pred njeno smrtjo se je Balzac seznanil še z neko žensko, ki je imela nanj sugestiven vpliv do konca življenja. To je bila poljska plemenitašinja Hanska, roj. Rzewuska.

Znanje se je izvršilo na čuden in nenavaden način. Balzac je že od rane mladosti sanjal o tem, da si bo nekoč pridobil ljubezen odlične dame. Hansko so očarali Balzacovi romani. Prvo pismo je prišlo skozi roke Balzacovega založnika Gosseлина. Neznana tujka je pozivala pisatelja, naj se vrne k idealom, ki jih je bil oznanjal v knjigi »Scenes de la vie privée«. Podpisano pa je bilo s preprosto znako »L. Etrangere« — Tujka. To je napolnilo Balzaca, da je neznani tujki posvetil prvo novo prihodnje delo. Zopet je prišlo pismo in v njem je bil tudi stavek: »Vaš genij se mi vidi vzvišen, postati pa mora božanski!« Na koncu tega pisma prosi »Tujka«, naj ji Balzac potrdi prejem pisma v pariškem »Quotidienu«, kar je pisatelj storil ter hkrati izrazil žalost nad tem, ker se ji ne more osebno zahvaliti za pozornost.

Poljakinja je bila žena aristokrata v Ukrajini, v zakonu pa se ni počutila srečno. Bila je strogo religiozno vzgojena in samota na gradu v Wierzchowniji je njeno fantazijo še bolj okrilila. Balzacove knjige, ki so si kaj hitro ukrčile pot v Rusijo in Avstrijo, so jo seznanjale z usodo žensk, ki jih je opisoval Balzac. Iz teh opisov je zaslutila, da je pisatelj drugačen človek kakor drugi moški, mož tiste vrste, ki lahko osreči njeno življenje.

In vendar je trajalo dolgo, preden sta se srečala in spoznala.

Pišejo, da se je Hanska prestrašila, ko je uzrla pred seboj malega debelušnega, slabo oblečenega človeka, ki se ji je predstavil za Balzaca. Sestri Lavri je poročal Balzac o tem sestanku takole: »Stara je 27 let, čudovito lepa, ima najkrasnejše lase, fino polt brinetke, ljubeznivo roko in srce sedemnajstletnega dekleta. Naivna in neprevidna je tako, da bi me bila kmalu objela spriči vseh ljudi. O ogromnem bogastvu niti ne govorim. Omamila me je! V senci velikega hrasta sva izmenjavala prvi bežen poljub. Potem sem prisegel, da počakam nanjo in ona mi je obljubila, da mi prihrani srce in roko.«

Sledila so leta ljubezenskih muk. Balzacova mladost je propadala. L. 1836. je pisal Hanski: »Mladost mi propada brez najmanjšega zadoščenja. Gospa de Berny ni bila mlada, in verjemite, mladost in lepota pomenita nekaj.« In pozneje: »Kakor večni Jud sem vedno brez miru in pokoja.« L. 1846. je kupil Balzac majhno hišico v Rue Fortune. Pet let poprej je Hanski umrl mož. A Hanska se ni nič kaj posebno navduševala za zakon z Balzacom, ki je telesno že pešal. Delo ga je izmučilo, da mu je oslabele srce, pa tudi jetra in možgani. Moral je jemati opij.

Na jese. 1848 je odpotoval v Rusijo, kjer se je pojavila srčna slabost v izdatnejši meri. Kolikor ni trpel telesnih muk, mu je grenila Hanska življenje z duševnim trpljenjem. Kazala je očitno, da je aristokratka po rodu in je pisatelja nekako odvrčala od sebe. On pa je bil tako zaljubljen vanjo, da je govoril, kako ne pomeni njegovih napornih 25 let pisateljskega dela nič v primeri z njeno sijajno in popolno ljubeznijo!

17. marca 1850. je Balzac vzkliknil: »Nisem imel srečne mladosti, ne rožnate pomladi. Imel pa bom tem sijajnejše poletje in mirno jesen.« Nekaj dni pred tem je bila poroka v Berdičevu. Odpeljala sta se v Pariz, kamor sta prispela v pozni nočni uri. Takoj ob vstopu v hišo ju je

čakalo bridko razočaranje. Stanovanje je bilo po Balzacovem naročilu slavnostno razsvetljeno, okrašeno z rožami, toda zaprto. Poklicati so morali ključavničarja, da je odprl vrata. V prazni hiši je bil samo sluga Francois, ki se mu je bilo zmešalo od slavnostnih priprav za sprejem novoporočencev. Balzac ga je moral odpraviti v blaznico.

»Ko je hiša dograjena, pride smrt«, pravi turški pregovor. Te besede so se docela uresničile pri Balzacu. Nekaj mesecev po poroki je zbolel. Negovala ga je mati, postrežnica in bolničarka. Žena se je umaknila v druge prostore. 18. avgusta 1850 je umrl. Izdihnil je na nedeljo, pol ure pred polnočjo.

Njegova smrt ni posebno prizadela vdove. Skušala je postati intimna z Balzacovim prijateljem Champfleuryem že koj pri prvem obisku. Prijatelja pa je bilo sram in je njemu ponudeno »ljubezen« rajši prepustil brezpomembnemu slikarju Gigouxu.

Treba pa je priznati Balzacovi vdovi, da je skrbela vsaj za ureditev pokojnikovih zadev. Izplačala je upnike ter izdala nekatera neobjavljena dela. Pozneje je postala silno zapravljava. Ko je umrla (1882), so upniki naskočili stanovanje, ga opustošili ter pognali njeno hčer in zeta na cesto.

To so vnanji obris življenja moža, ki je napisal »Človeško komedijo«, ustvaril realistični roman in postavil svetu pred oči tako raznovrstno galerijo tipov, da se da v tem pogledu z njim primerjati samo Shakespeare. Število Balzacovih del je ogromno. Bil je monoman, fantast in energetik. Njegova človeška samobitnost je prišla do silovitega izraza v romanu.

Z voljo je dosegel osredotočenje idej, sil in občutkov. Ustvaril je kavzalni svet, v katerem delujejo socialni vzroki in njih posledice z absolutno preciznostjo.

Nad vse intenzivno je zanimalo Balzaca vprašanje dolgotrajnosti človeškega življenja. V »Louisu Lambertu« pravi, da učakajo ljudje največjo starost v nordijskih deželah zategadelj, ker živijo tam toliko dan. Pri južnjakih je življenje krajše zaradi eksaltacij volje.

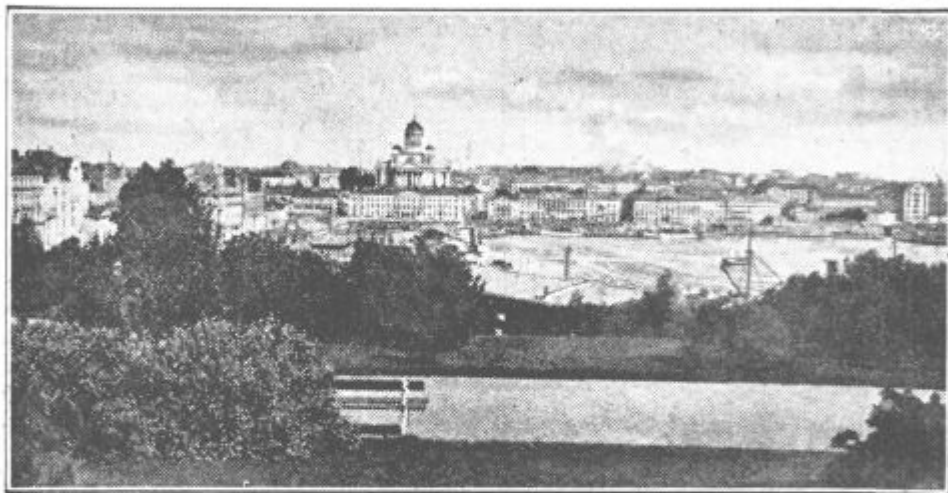
Lahko bi še pisali o Balzacovem magizmu in o drugih temah. To pa presega okvir našega članka, ki hoče opozoriti na stvaritelja realizma ob osemdesetletnici njegove smrti.

== Življenje na Finskem ==

Finščina je zelo težak jezik, toda Finci so dobri ljudje, čeprav te pri vsakem koraku sprašujejo: »Ali ste videli, kaj smo naredili iz sebe?« In če jim tujec pritrdi in izrazi svoje zadovoljstvo nad tem, kar je videl, so tudi sami zadoščeni. Prijaznost finskega ljudstva je splošna in tujcu ne izkazujejo uslug samo inteligenti, ki bi človek o njih sodil, da jim je do propagande in tujkega prometa, ampak tudi preprosti ljudje. Neštetokrat se primeri, da vzame železniški sprevodnik prtljago v roke in jo brez besede zanesa potniku

bolj izginja, spravljajo jo v muzeje, mesto da bi jo nosili, ko je vendar tako lepa. Preprosto ljudstvo pa še nosi visoke škornje, ki so zaradi smuči spredaj zavihani navzgor. To je tisto, kar loči finskega konfekcijskega človeka od finskega kmeta. Posebnost finskega trga pa je tudi v tem, da ljudje ne kupujejo na njem samo živil, hišnega orodja, sena, čolnov, vesel in lesenih zabojev, ampak tudi klobuke, srajce, čevlje in obleko.

V muzejih najdeš najraznovrstnejša orodja, kakršno je finski kmet pred časom sam rezal iz gozdnega lesa. Vidiš

Helsinki (Helsingfors), finska prestolnica

v vagon. Zato se redno dogaja, da se tujec v tej deželi nikoli ne počuti tujca, ampak mu je povsod, kamor pride, domače in prijetno.

Druga odlika, ki jo je našel pisec teh vrstic med Finci, je ljubezen do rož. Kadar neha dolga zima z belimi nočmi in nastopita skoro hkratu pomlad in poletje, tedaj se zdi, kakor da omami opoj ne le ljudi, ampak tudi prirodo. Javni nasadi, vodnjaki, spomeniki — vse je obdano z rožami in okna v mestih so polna bujnega zelenja in žarkovitega cvetja.

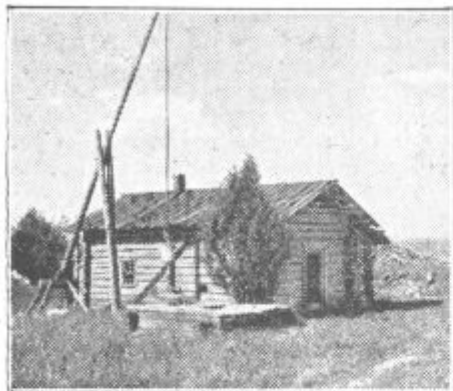
Finci so jako miren narod. Nikjer nisem opazil kričanja in nereda, ne pri ladjah ne na železnici. Tržišča so jako čedna, tam lahko kupiš izbrano sadje — in to brez vika in krika prodajalcev. Cesar pa tujec, ki se mudi v obiskih na Finskem, najbolj pogreša, zlasti v mestih, to je lepa finska narodna noša. Vedno

krožnike, žlice, celo kuhinjske mize, ki jih je v lesu živeči človek sam tesal. In tujec občuduje pri tem bujno domišljijo, ki je ravnala preprosto roko pri obdelovanju predmeta. Kako boren je v primeri s tem tovarniško izdelan stol, omara ali celo emajlirana skleda!

Kolikor sem potoval širom finske dežele, sem srečal samo enkrat človeka, ki me je prosil miloščine. Ljudi, ki bi javno beračili, nisem opazil. In vendar je dežela siromašna. Zato pa so ljudje pošteni kakor malokje. Lastnina je tukaj sigurna kakor menda nikjer drugje v Evropi. Ljudje niti ne zaklepajo svojine. Ladja, ki se ustavlja na bregu, položi pošto v nezaklenjeno omarico v pristanišču. Na železnici je tako urejeno, da obesiš suknjo na kljuko v hodniku. Ko se pripelješ na cilj, jo najdeš tam, kjer si jo pustil. V zoološkem vrtu prestol-

nice Helsinki šetajo štokrke in čaplje kar sredi med obiskovalci vrta.

Zločinstev (pri katerih igra največjo vlogo nož) je malo in še kar jih je, se pri-

»Sauna«, kmečko kopališče

merijo v jezi, kajti Finec si ne da jemati pravice. Tudi omama je včasih kriva, da pride do prelivanja krvi. Ne smemo namreč pozabiti, da je Finska »suha«

Velikanske množine knjig bruhajo finske tiskarne vsako leto med ljudstvo. V finščino se prevajajo dela svetovne vrednosti (Finci imajo v prevodu tudi Cankarjevo »Hišo Marije Pomočnice«, ki je izšla kmalu po originalni izdaji v Ljubljani). Popotnik skozi Finsko dobi vtis inteligentnega in jako zavednega ljudstva. V vlaku n. pr. vidiš, da ima vsak knjigo pri sebi. Tu in tam pride v vagon tudi fantič, ki ponuja ljudem ne časopise, ampak knjige.

Finsko ženstvo je jako emancipirano. Študira mnogo, nekateri menijo, da celo preveč. Odprta jim je pot do vseh poklicev. Tako najdemo med njimi sodnice, veroučiteljice in diplomatke. Ženske najdeš celo tam, kjer bi se jih najmanj nadejal. Na cestni železnici opravljajo službo sprevodnika, v bankah jih vidiš ne le za mizo, ampak tudi za blagajno. Nekaj pa je, kar moram šteti finskemu ženstvu v čast: nikjer nisem videl s črtalom pobarvanih ustnic. Finsko dekle in žena se kažeta na zunaj takšni, kakršni sta po naravi.

Finska vas Pellos

dežela kakor Amerika, ampak kakor v Ameriki, je tudi tu prohibicija zelo širok pojem in kdor hoče za vsako ceno dobiti alkohol, ga dobi. Posebno v pristaniških mestih se mnogo pije, vendar je pisec teh vrst na svojem potovanju srečal samo enega vinjenega kmeta.

Ce je zaprta pot alkoholu, pa je popolnoma odprta pisani in tiskani besedi.

Nekoliko drugačno kakor v mestih je življenje na kmetih. Če se pelješ z avtobusom skozi deželo, vidiš, kako vrže šofer tu in tam pred samotno hišico ali koč zavitek; to je časopis, ki leži poleg šoferjevega sedeža in se na ta način že na vse zgodaj raznaša naročnikom. Kava pa je povsod doma in se mnogo zauživa. Primerilo se mi je, da sem jo srebal po

enajstkrt na dan. In to ni na Finskem nič posebnega. Povsod ti jo prinesejo na mizo na čednem pladnju in v lepih, vablljivih skodelicah. Vobče sem opazil, da ima finsko ljudstvo izrazit čut za čistost in čednost.

Krkečke hiše so preprosto, toda trdno zidane, stene kažejo dostikrat surove grede, razpoke pa so povsod skrbno izdelane, menda zaradi zimskega mraza. Ob stenah stoje nekakšne mize, ki so podnevi pokrite s pokrovi, ponoči pa pokrov dvignejo in iz mize postane — postelja. V vsaki hiši najdeš koledar, umetno vezene izreke iz svetega pisma in skoro povsod, kamor sem prišel, sem naletel tudi na zemljevid Finske. Okna so zagrnjena s čistimi zavesami, ki napravljajo notranjščino zelo toplo in do-

mačo. V kuhinji pa kraljuje veliko štirio-glato ognjišče s črnim kamino. Po-sodje, ki visi na steni, je iz kositra. Po-leg omare stoji v kuhinji le še par stolov. Zunaj hiše, toda poleg nje pa najdeš finsko sonno, kopalnico, ki ne manjka v nobeni, še tako siromašni koči. Kajti Finec drži na higieno. Vsako soboto se poda v sonno vsa družina. Zrak v sonni je segret, da se ljudje potijo. Vsi člani družine se »bičajo« z brezovimi šibami in potem, ko so se okopali v topli vodi, gredo pod mrzlo prho, pozimi pa se celo povaljajo v snegu.

Kdor vidi ta krepki in zdravi način življenja finskega ljudstva, razume, zakaj da je ta narod moral dati svetu prvo-vrstne sportnike! (Glej tudi članek »Fin-ska«, Žis, knjiga 8, str. 134.)

Michel Servanne

Smrt v mestu

(Nadaljevanje)

Da je bil Brent drugačen človek in da ga je omamila pijanost pretiranega oduševljenja, česa ne bi bil zmozel spričo pasivnega položaja v tem ogromnem človeškem mravljišču! Mesto bi se bilo samo po sebi prepustilo vsakovrstnemu izsiljevanju; nudilo bi bilo lahek plen možganom, katerih ravnovesje bi bilo omahnilo v vandalizem ali v zlo.

»Mojster,« sem mahoma zaklical. »sestavine vašega izkušala ne poznam. Ali ne bi bilo po golem naključju možno, da bi bil kdo drugi v takovem položaju, da bi se bil takisto odtegnil delovanju brentena?«

»To ni mogoče. Tekočina, ki ste jo rabili, ima preveč zamotano in točno formulo, da bi bilo upoštevati možnost takšnega slučaja.«

»Ali ne bi mogla nobena druga formula izbaviti posameznika iz te gorostasne omrtvelosti?«

»Kaj pa vas plaši? Nevšečna priča, ki bi se pojavila, ko bodo stvari zopet v svojem običnem teku in ne bodo ljudje nič vedeli, kaj se je pripetilo, marveč bodo vzeli na svoj račun neko bolehnost, pri kateri ne bodo mogli preceniti trajanje in vnanjih vidnih znakov?«

Moja bojazen je dobivala čedalje točnejšo obliko; Brent me ni razumel.

Brez dvoma niso šle njegove misli isto pot kakor moje.

»Denimo, da je z nepredvideno imunizacijo nekdo ostal živ, istinito živ, da se ta človek preda mnogoterim željam, ki mu jih utegne navdihniti sedanjí položaj, da ta človek nima nobenega stika s čisto znanstvenimi nazori in da pojmuje le to, kar sestavlja divji človeški nagon, ali ne čutite, kolikšno moč ste mu nehote dali na razpolago?«

Edini stvor, ki deluje brez zaprek med vsemi temi lutkami, med svetom, ki se ne more več braniti. Izkušnjave vsega, kar utegne pripraviti do padca dušo brez morale, brez vesti. Svobodno razpolaganje z vsem, kar ga obdaja, predmeti, denar, življenje.

Te izkušnjave, ki jih je prej brzdale bojazen, se bodo oprostile vse omejitve, vsake priče; svobodno se morejo udeleževati z neverjetno lahkoto v kralj, v osveti, v ...»

Profesor me je osorno prekinil. Ploha mojih mrzličnih besed mu je težko dela. Dvom, strašanski dvom mu je vzniknil v duši.

Najprej kot omahljiv, nedoločen svet, ki ga je spočetka še dušil občutek nemožnosti, potlej pa se je silno razmahnil, ko je profesor točneje preresetal podatke neizmerne problema.

»Prav imate, Saint-Bralles, po vsaki ceni je treba prekiniti poskus. Vaša domišljija vam kaže kaj čudne stvari; v njih uresničenje pa ne verujem«, je dodal, kakor da hoče potolažiti skrbi, ki so vstajale v njem.

»Nič se ne bojte; razen te kemično-fiziološke nemožnosti, ki sem vam jo zagotovil, bi tudi grozanska osuplost poedincu, ki bi ubežal skupni usodi vseh drugih, za nekaj časa branila izrabljati svoje izredno stališče. Ali fenomen mora na vsak način prenehati; zamislil sem si ga samo za kratek rok, le toliko, da se prepričam o njegovi popolni udeležitvi.«

Zdajci se je mahoma ustavil pred pročeljem visoke zgradbe.

S preplašenimi očmi je motril višino toplomera, ki je visel ob steni.

»Brez besedice je prekoračil pločnik in ko je stopil na cesto, se je jadno obrnil ter ostrmel v nekem opazovanju, ki pa ga nisem doimel. Približal sem se mu in videl, kako trdovratno mu boljčita zenici na vodno lužico, ki je obdajala rob pločnika.

Vrhinja plast te vode je pričejala trdeti in ledeneti.

Pogledal sem Brenta. Obličje mu je bilo pomoderlo.

»Saint-Bralles... Saint-Bralles...«

Zdirjal je kakor iz uma.

Ne vedeč za učenjakove skrite misli, sluteč neznano nevarnost, sem se pogljal za njim. Ker sem vitkega života, sem ga izlahka dohitel.

»Kaj pa je?« sem zaklical stopaje ob njegovi strani.

Odgovoril ni, ker je že sopihal od svojega neverjetnega teka.

»Mojster, kaj pa je?«

Sunkoma, v odlomkih je izpustil nekaj delcev svoje groze.

»Temperatura!... Ničla!... Neznanska nezgoda se bliža... Priti moram, priti moram...«

Še vedno je tekel, čeprav je bil že zadihanih in še celo spešil je blazni svoj dir.

»Reakcija... Saint-Bralles... Cepitev nitroksida... slovita endotermična reakcija brentena.«

Besede, ki so mu uhajale iz priprtih ust, so postajale skoro neumljive. Brent se je očitno na vse kriplje prizadeval, da bi nadaljeval svojo pot.

Meni samemu se je zdelo, da čutim nenavadno trudnost.

»Brenten povzroča to naglo padanje toplote... kataklizem... kataklizem...«

Zdajci se je spotaknil.

Stisnil mi je roko in se mi zagledal v oči.

»Saint-Bralles, zvedeti morate... povedati vam morem... moje sile mi ne dovolijo, da bi prispel še o pravem času, morda vi...«

Od strahu je bil tako zmeden, da ga je dušilo. Povzel je:

»Požurite se, za Boga, kolikor vam dopuščajo moči vašega mladega telesa... proti laboratoriju... reaktiv... na marmorju... vijolična steklenka... pripravljena za rabo... saj veste, to mora biti!

... Ako bi temperatura padla na pet stopinj pod ničlo, bi hipna kristalizacija brentena povzročila razpok zraka, da da, Saint-Bralles, zraka, vsega tega zraka, v čigar elementu se gibljemo, tega zraka, ki ga dihamo, ki je tu povsod, vse okoli nas in nas ovija in prešinja... Razpok... neznanski... bliskovit... trenuten... po moji krivdi... Saint-Bralles... po moji krivdi... celo mesto pogreznjeno v nepopisno nezgodo.«

»Mojster ali se jaz ne bom zmotil?« sem nestrno segel v besedo, misleč na reaktiv, ki ga je kazalo uporabiti brez najmanjšega oklevanja.

»To je nemogoče, videli boste čisto jasno to steklenico v obliki epruvete, vsebujočo zgoščene elemente plina, ki pušča na steklenih stenah tekočo plast vijoličastih odsevov!

Da bo hitreje učinkoval, vrzite stekleničko ob tla. Razdrobila se bo brez opasnosti za vas... in ta plin... ki naj reši naju... reši Calmford... se bo razprostrl po ozračju, razkrajajoč delce

brentenskega nitroksida. Brž Alain, skočite v laboratorij... prišli boste še za časa... Nemogoče je, da bi Bog dovolil iztrebiti vsa ta bitja, ki so nedolžna pri tem neznanskem eksperimentu... ta odrevenela bitja, ki ne morejo ne bežati niti se ogniti... po moji krivdi.. moji krivdi...«

Medtem ko je govoril z drhtečim glasom, v pretrganih, stavih brez medsebojne zveze sem ga hotel dvigniti s tal.

»Mojster... ne morem se več gibati... brentenski nitroksid... učinkuje... tudi na naju...«

Namesto odgovora je profesor poiskal v svojem žepu stekleničko, ki jo je bil iz previdnosti vzel s seboj, da bi mi omogočil novo injekcijo.

Prsti so mu prišli iz jopiča vsi pomazani z rumenklasto tekočino.

»Zdrobljena!... Neizbežno smo izgubljeni... stekleničica se je zdrobila, ko sem padel... samo neučinkovit ostanek je še tu!...«

Zadnja nada je šla brezobzirno po vodi. Strašno resnico je bilo pogledati naravnost v obraz.

Smrt me ni plašila zastran mene, jaz se bom znal hrabro sprijazniti z njo, toda misel na vse to negibno ter obsojeno mesto me je naskakovala z grozo.

S skrajnim naporom mi je uspelo, da sem se mukoma splazil nekaj metrov naprej. Tamle pred menoj kipi vseučilišče s svojimi poslopji, obžarjeno z zimskim solncem... samo tri sto metrov vstran...

... Pet stopinj... Brent je dejal pet stopinj... in vse se bo razletelo v porazni eksploziji... Radi mrzlice, ki me je mektala, sem mislil, da je mraz še hujši... Ali ne bo temperatura zdaj zdaj dosegla pet stopinj pod ničlo?... Onih, ki naj povzročijo našo pogibel...

Nekoliko korakov za menoj je Brent momljal s čudnim glasom:

»Neizbežna... eksplozija bo neizbežna... Retorto, ki vam je pri roki, Saint-Bralles, zakaj je ne zdrobite v prah in pepel?... Sunek, ki pride neizogibno...«

... Veljki učenjakov razum se je klavrno drobil, uničen po prikaznih bitij, ki naj bi jih vsak čas ugonobil!

»Ah, če bi nekaj... nenavadnega... če bi šel kdo v labo... če bi... pomoč... tako je... strl steklenico...«

Kako težko mi dejo te besede, zadnje, kar jih je Brent zamrmral:

»Saint-Bralles, odpustite mi... življenje sem vam vzel... za znanost... vi

edini mi morete odpustiti... drugi so že kakor mrtvi... Brentenu... brentenu nihče ne uide...«

Razlegnil se je pok, že priglujen in pridušen v moji glavi, ker se me je loteval dremež.

Ko sem zopet vstal, sem čutil, kako me polagoma mrtvilo ostavlja. Telo je bilo deloma osvobojeno časovitega brentenskega učinka, duh pa je bil še premalo veder, da bi bil mogel doumeti pravi položaj. V tem sem uzrl učenjaka Brenta, ležečega brez življenja blizu mene.

Kri mu je curlala iz prsi, revolver je ležal poleg njegove desnice. Ko sem jasneje pojmoval dogodka, se je spomin na dramo sirovo vzpel v mojih bolestinah možganov.

Sklonivši se nad svojega tovariša, sem mogel samo ugotoviti smrt.

Preden je docela otrdel v togosti, se je rajši ubil.

Ali se je bal gledati polom, katerega je izzval? Nihče ne bo tega nikoli dognal.

Moji spomini bi se smeli končati tukaj.

Brez misli, nesposoben, da bi uredil delo svojih topih možganov, sem se kakor avtomat podzavestno napotil proti kemijski delavnici.

Sunkoma sem odprl duri in v nekdanji dvorani za raziskave nisem našel drugega kot ostanke tvoriva, ki je ležalo po tleh, pokrivalo v tisočih drobcih mize, se kopičilo vsepovsod.

Obstal sem ko vkopan in ničesar razumel.

Na postelji v kliniki sem čutil, da se vračam v življenje.

Neki dan mi je nenadna misel šinila v glavo.

Rešeni smo bili kar se da naravno: rešil nas je razpok sam!...

Laboratorij, odkoder je izšel brentenski nitroksid, je moral navzlic vsej usovršljivosti v nasičevanju zraka vsebovati zadostno količino tega glasovitega nitroksida. Endotermična reakcija je nastala v laboratoriju silovito in naglo, preden so vzdušne plasti zdrknile do one nizke temperature, ki jo je tako natančno predvidel in preračunal Brent.

Zrak v laboratoriju je bil prej ko vnanji zrak dosegel usodno stopinjo. Nastala je silna eksplozija, ki je pokončala vse na svoji poti, steklenino, lagvice, gljake... in po čudežnem naključju tudi retorto z vijoličnim reaktivom!

Ta se je sprostil in planil v prostor, preganjal brenten, ga vpiljal, budil žive stvore in napravil konec zlokobni termični reakciji...

Drhteč od svojega odkritja, sem čutil, kako šklepetam z zobmi. Hotel sem po-

klicati, jim povedati ... razkriti vso resnico...

Toda mrmrajoči glasovi so mi prišli na uho:

»Ubogi Saint-Bralles je imel zopet nemirno noč, zopet nam je pravil svojo blazno izmišljotino, imenitno zgodbo o zastrupljenem zraku, o brentenu!«

Tedaj sem umolknil... svojo tajnost ohranil zase.

Nikdar ne bodo vedeli... prebivalci v Calmfordu... Nikoli ne bodo vedeli!

D. A.

Zgodbo je ilustriral
Fr. Skodlar

Slovanska imena za moško konopljo

Prašna ali moška konoplja se imenuje slovanski belica, beličnica (tako pri Kobartdu), ploskovnica (Janežič, 1867), plaskovnica (Cigale, 1850) in pléskavica (Erjavec in Čilenšek). Pri zadnjih treh izrazih bi se lahko mislilo, da je dobila prašna konoplja svoje ime po plaskanju, pleskanju ali po pridevniku ploskoven, če ne bi bilo v drugih slovanskih jezikih že v starejši dobi takih oblik, ki kažejo na prvotno poskon. In odkod ta poskon? Neki indogermanist je menil, da je slovanska označba izposojena iz ugro-finske zloženke pis-kana, piš-kyne, t. j. »koprivova konoplja«. To mnenje se pa ni sprejelo, ker te zloženke v nobenem ugrofinskem jeziku ni. Lani je pisal J. Zubaty (»Naše feč«, XIII., 129) o besedi poskon, da »nima sorodstva in je brez dvoma tujega izvora«. No, sorodnice so se že našle, in sicer domače: skopiti, skopec (= skopjen oven) in skapljati. Kaj pa je na moški konoplji »skopljenega«? Odgovori nam naj Fr. Erjavec (»Rastlinske svatbe«, Zvon 1877, str. 41/2): »Ena konoplja ima na sebi same prašnice, druga pa same plodnične cvete: samo zadnja nosi plod, a prva je zopet potrebna, da s svojim prahom oplodi zarodke v plodnicah. Tudi naš kmet ve, da so dvojne konoplje: ve, da ena — imenuje jo črnica — rodi, druga pa, — zove jo belica — da nikdar ne rodi. Ker belica (pleskavica) ne rodi, ji pravijo Nemci gelter Hanf, t. j. jalova konoplja. Maždari so si izposodili od Slovanov besedo poskovnico v obliki paskonca, ki jo pa uporabljajo kot pridevnik s pomenom »jalov, neploden, skažen«. Vsa ta dejstva

pričajo, da je prvotni pomen besede poskon »jalova, neplodna rastlina«. Glagol skopiti pa pomeni »narediti kako žival (ali rastlino) jalovo, neplodno«. Kako pa je nastala beseda poskon iz skopiti? Izvedena je z obrazilom — n kakor plesen, sen(ca), stran, dlan, bran (prvotno storn, doln, born), prikazen i. dr. Ustničnik je pred n izpal kakor v mnogih drugih besedah: toniti iz topniti, skleniti iz sklepiti, ogreniti (krompir) iz ogrebniti, počeniti iz počepniti, morda tudi (kot misli Charpentier) konj iz kopni od (s)kopiti.

I. Košťál

Energija polarnih krajev

Na svetovni energijski konferenci v Berlinu je Francoz Bariot dokazal, da je mogoče ustvariti iz Arktide neizčrpen vir energije. Dala bi se namreč izkoristiti toplotna razlika med morsko vodo, ki pod 5 do 6 m debelim arktičnim ledom nikoli ne pade pod zmrzišče in mrzlim polarnim zrakom, ki se pozimi lahko ohladi na nekaj deset stopinj pod ničlo. Kot posredovalne tekočine, ki bi dajale paro za pogon turbin z električnimi generatorji, predlaga Bariot tekoče ogljikovodike z nizkim zmrziščem, za kondenziranje njihovih par po opravljenem delu pa mrazotvorno raztopino kuhinjske soli, ki je v morju vedno pri rokah. Zračunal je, da bi pri elektrarni za 10.000 konjskih sil veljal kilovat instaliranih strojev nekako 30.000 dinarjev. Ako bi centrala delala vsaj 120 dni na leto, bi lahko oddajala kilovatno uro po drugod običajnih cenah, kar bi vrglo lež dobiček. Slične centrale bi lahko služile kot rezerva celinskih vodnoelektričnih central ki jim pozimi često primanjkuje vode.

Joseph Kessel

== Pri trgovcu s sužnji ==

Citateljem je gotovo še v spominu, da sem za svojega bivanja v Addis-Abebi mimogrede govoril z nekim bivšim trgovcem s sužnji in da mi je ta stari Arabec dal priporočilo za svojega prijatelja Sajda v Hararju.

Z vsemi mogočimi poizvedovalnimi sredstvi sem skušal iztakriti tega človeka. Zastavljal sem ljudem zvičajna vprašanja, govoril po ovinkih. Zaman! Evropcem je bil docela nepoznan, domačinom pa je ime pražen zvok, če človek ne pove zraven še poklica. Tega pa nisem mogel storiti na noben način. Ne samo da ni smel izvedeti ničesar o smotru in namenu mojih poizvedovanj, temveč tudi nisem imel pravice izdati moža, kateremu me je priporočil njegov prijatelj.

Kdor se nam izroči z zaupanjem, ne sme biti izdan, pa najsi bosta njegov poklic in njegovo življenje kakršnakoli. Nismo vohuni! Če govorim o montmartreški džungli ali o tajnah Etiopije — spremenim imena onih, ki so me sprejeli v dobri veri in katerim bi lahko škodovala moja razkritja. To prizanesljivost sem jim dolžan, pa naj bodo tatovi ali trgovci s suž-

nji. Zato Sajd v resnici ni Sajd. To pa ne spremeni nič na stvari, saj mi tudi njegovo pravo ime ni pomagalo, da bi ga našel.

»Trgovec« Sajd

Neko jutro ko smo potovali Lab-lache, Peyré in jaz iz Haraoeja proti Hararju, kamor nas je bil povabil dr. Jou-cla na kosilo, nam je prišel naproti Arabec, ki je jahal na muli kakor mi. Ta sestanek se je vršil na skritem mestu sredi pota, kjer se je vila pot sredi dvojne žive meje ogromnih evforij. Blížal se nam je zelo prijazno in ker smo bili brez Monfreida, smo morali pozvati našega Somalijca, ki je izvrstno govoril arabščino ter se je za našega bivanja v Džibutiju naučil tudi francoščine.

Ime mu je Sajd, je tolmačil Somalijec, in je prejel pismo od Aziza, ki stanuje v Addisu. Pred odhodom bi nas rad pozdravil.

Nismo se mogli vzdržati radostnega vzklika. Tisti, ki smo ga tako dolgo iskali, se je nenadoma pojavil pred nami. Ne smemo pozabiti, da izve za prihod tujca v tej deželi vsakdo in nas je torej lahko našel. Sajd nas je pogledal z nasmehom. Imel je kratko pristriženo brado, ki mu je dajala resen moški

izraz. Rasti je bil močne. V pasu, ki je objemal njegov burnus, se je lesketal ročaj bodala. Poteze njegovega obraza so kazale ponos in bistrost.

Ali se odpelje za dolgo časa? sem velel vprašati. Sajd je trenutek pomolčal, zazrl se je vprašujoče v obraz našega sluga in mu zamrmral z zadržanim glasom nekaj besed. Vsa dobrohotnost mu je izginila z obličja.

Sprašuje slugo, če zna molčati, je zamrmral dr. Peyré, ki se je po svojem dvoletnem službovanju pri meharistih v Sahari naučil arabskega narečja ter je polagoma začel umevati hararsko govorico.

Prosil sem Peyréa, naj da Sajdu vedeti, da lahko on vrši posel tolmača, če se mu ne zdi naš sluga dovolj zanesljiv. Sajdov obraz se je razjasnil. Sluga se je odstranil in Sajd je dejal:

Odpotujem v poslovnih zadevah, ki bi vas utegnile zanimati, vsaj po tem, kar mi je pisal Aziz. Ali hočete iti z menoj?

— Daleč?

— Dva dneva hoda.

— Kdaj?

— Takoj.

Sporazumeli smo se s pogledi. Te pri- like nismo smeli zamuditi.

Poslali smo slugo z oprostilnimi besedami k doktorju Joueli. Ko je sluga odšel, je rekel Peyré Sajdu:

— Vodi nas!

Prepričan sem, da je takojšnje zaupa- nje, ki smo ga bili izkazali, pridobilo tudi

njegovo zaupanje. In to je bilo za nas zelo dragoceno.

Solnce je neusmiljeno pripekalo na po- lja in palilo goščavo. Na skalah so ležale negibne male sive kroglice. Bile so mirno speče mrmotice.

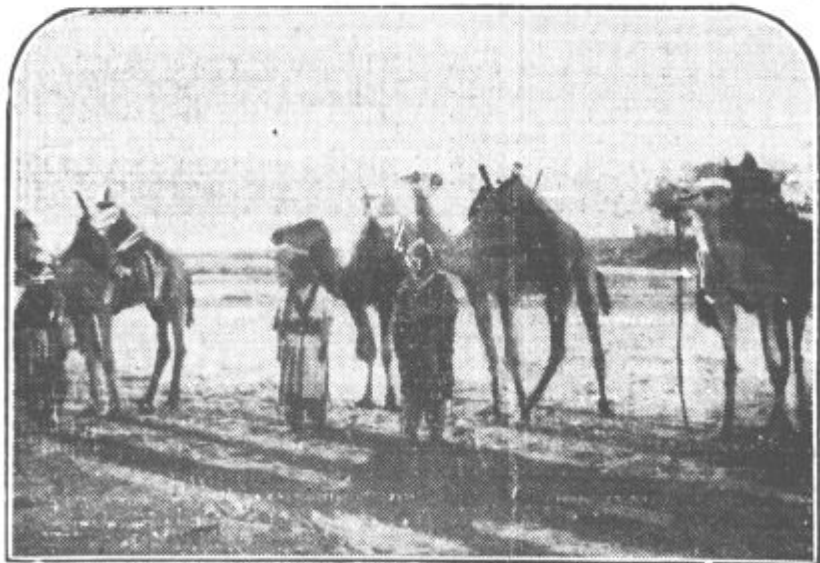
Bodeče grmičevje nam je večkrat opras- kalo noge do krvi. Pot se je vila kakor kača in je bila tako tesna, da smo le tu in tam mogli jahati vstric. V takšnih okoliščinah človek malo govori. Molče smo jahali po gričih navzgor, pa zopet navzdol, šli smo po izsušenih rečnih stru- gah, v pripalici skozi divjo in molčečo prirodo.

Zdaj pa zdaj se je pojavila digdig, pri- tlikava vrsta gazel, ali pa smo srečali šakala. Te živali so bile tako malo vajene človeškega pogleda, da so nas še dolgo zasledovale z očmi.

Ko se je začelo solnce nagibati proti obzorju, smo šli čez ogromen, čisto ra- ven kamen, ki je nanj metalo senco divje figovo drevo.

— Skoro bomo tam, je dejal Sajd. Tu je naša meja. Velik poglavar je tu poko- pan. Pravijo; da prihaja njemu na čast ob luninem svitu lev, ki spi na tem kamnu.

Kmalu so se prikazale prve redke slam- nate strehe vasi. Bila je prva naselbina, ki smo jo videli na našem potu. Ženske so gnale domov borno čredo ovac. Eno izmed njih so zaklali za našo večerjo, ki smo jo použili v neki koči.

Meharisti, vodje kamel

Sele po pojedini nam je Sajd pojasnil smoter svojega potovanja.

— Predvsem vam hočem povedati, da se v tej deželi bavijo s trgovino sužnjev samo Arabci; Abesinci so preleni, da bi zapustili meje svoje domovine. Mi iz Hedžasa, iz Jimena, iz Asirja pa mnogo potujemo. Naši očetje so prišli do Evrope in Indije. Nam leži potovanje v krvi.

Nekdaj je bilo trgovanje s sužnji lahko. To ve dobro stari Aziz. Ko so si Abesinci podvrgli bližnje province Sudana, so bili moški, ženske in otroci na prodaj v celih trumah. Takrat so pošiljali velike karavane najprej na obrežje, potem pa v Arabijo. Danes se je vse to izpremenilo. Dežele so premagane. Plemena sužnjev izumira. Celi rodovi izginjajo. In potem prepovedi. Treba je oprezovati, podkupovati plemena, potovati skozi puščavo, skrivati se. S tem se dviga cena za vsako glavo. Ta posel je izpostavljen velikim nevarnostim! Toda gorje tistemu, ki bi skušal zadržavati karavano na potu! Razpolagam z zanesljivimi ljudmi, ki so dobri strelci.

Mučno molčanje je leglo na naše duše. Z vprašanji smo silili vanj.

Odgovoril je:

— Ne, semnjev, na katerih bi se prodajali sužnji, danes ni več. Večinoma se vrši ta trgovina od lastnika do lastnika. Jaz odpravim enkrat, kvečjemu dvakrat na leto karavano, ki šteje kakih petnajst sužnjev. Če pridejo vsi živi na cilj, mi je cena, ki jih dobim zanje, dovolj za življenje. Da si jih preskrbim, se poslužujem dveh sredstev. Če je vas preveč siromašna ali njen poglavar preskop, se obrne name ali na kakega drugega trgovca, ki mu plača davke. Jaz dam zahtevan denar in dobim kot protiplačilo sužnje. Drugo sredstvo obstoji v tem, da ima človek spretno lovce. Kadar zberem dovolj sužnjev, jih spravim v skupno taborišče.

— V taborišče? je vzkliknil doktor, hoteč na ta način dati izraza naši obči osuplosti.

— To boste videli jutri. Popeljem vas tja! je odvrnil Sajd.

Popušil je molče svojo pipo do kraja, potem se je stegnil po tleh in je začel napol tiho peti. Kmalu smo zaspali. Takrat še nismo bili vajeni v solčni pripeki korakati skozi goščavo.

Josip Jekl

O čebelah in medu

Irana pračloveka je obstojala iz mesa in medu, korenin in zelišč ter sadežev, kakor jagod, divjih hrušk, divjih jabolk, češenj, orehov, lešnikov itd. Domačih živali pračlovek ni imel, temveč so mu dajale meso divje živali, pa tudi ribe, raki, žabe itd. Verjetno je, da je jedel pračlovek tudi človeško meso, posebno meso ugrabljenih sovražnikov. Sovražnik pa mu je bil vsak tujec, posebno seveda oni, ki je silil v okoliš njegovega bivanja in njegovega lovišča.

Kakor pračlovek ni gojil drugih domačih živali, tako tudi ni gojil čebel. Pač pa je bilo po tedanjih prašumih mnogo divjih čebel, divjih rojev. Stara drevesa postanejo večkrat votla in take votline so nudile čebelnim rojem pripraven prostor za prebivanje. Tu so našle čebele zaščito pred padavinami in, ker je les slab prevodnik toplote, tudi pred mrazom in vročino, ki bi utegnili raztopiti satje, ki je napravljeno iz voska. Take dupline so pa ščitile čebele tudi pred roparji medu, med katerimi sta bila najhujša človek in medved.

Kakor skoro vsaka žival, tako ima tudi čebela orožje za obrambo pred sovražniki.

Prav njeno orožje je hudo: strupena sulica — želo.

Čebela je še dandanes, po tisočletni kulturi, kruta borilka za svoje imetje. Ver-

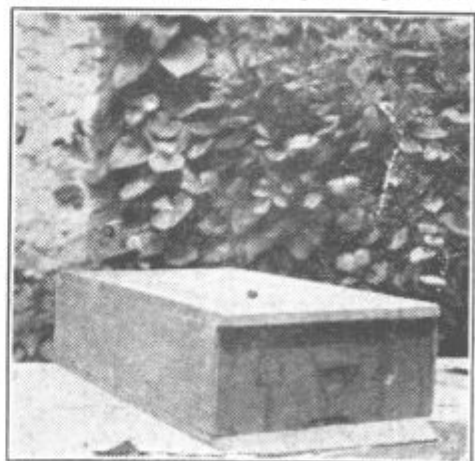

Foto Jekl
Kranjič. Na njegovih končnicah se je udeleževala umetnost slovenskega naroda v slikanju

jetno, da je bila tedaj še mnogo hujša. Rop na med zato ni bil lahek in bi bilo zanimivo vedeti, na kak način se je vršil.

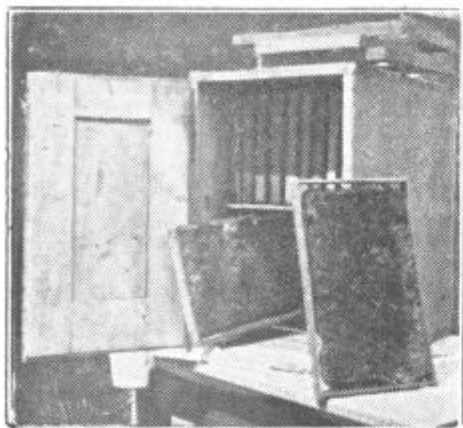

Foto Jekl

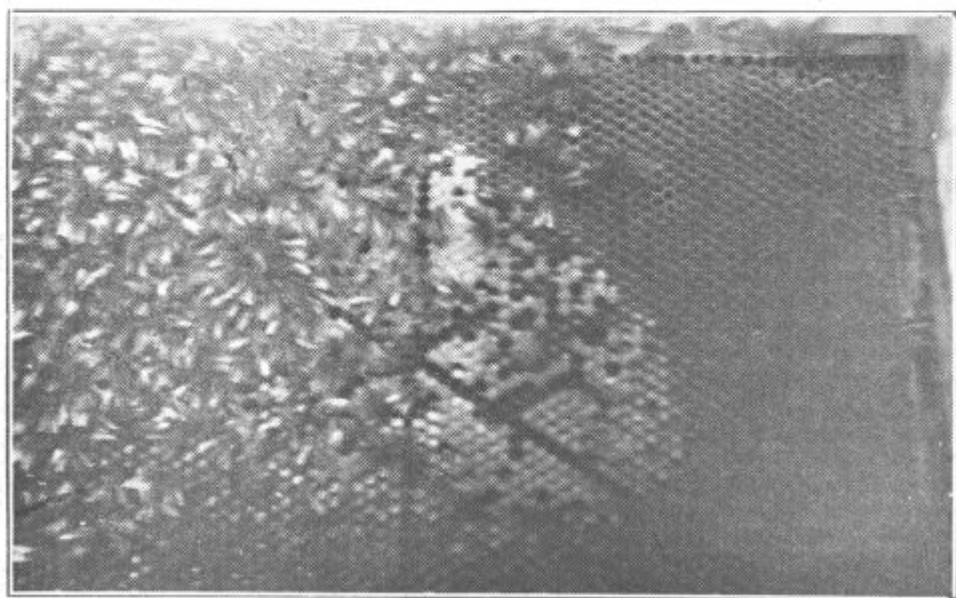
Alberti - Žnideršičev panj, imenovan tudi listovni panj. Visok je 60 cm in dolg prav toliko. Širjava je lahko različna. A-Ž. panj ima 2 povsem enaki etaži, napolnjeni z enakimi okvirji. Spodnji del (vališče) služi čebelarom za prebivanje, zgornji (medišče) pa za shrambo medu ob močni paši. Med 1. in 2. etažo je rešetka, ki dovoljuje prehod čebelarom, matici pa ne.

Ako obrnejo arheologi pozornost na to stran, ki je bila do zdaj popolnoma zanemarjena, jim bomo jako hvaležni.

V duplo so prišle čebele skozi kako luknjo, ki je vodila od zunaj. Taka luknja je nastala navadno tam, kjer je bila svoječasnno trhla veja. Prav po trhljih vejah prihajajo (po današnjem stanju vede) v notranjost debla glive, ki uničijo v notranjosti drevesa les ter tako povzročijo, da nastanejo duple.

Pozneje je začel človek i sam gojiti čebele. Ko čebele rojijo, se vsede roj navadno blizu starega domovja ter sedi nekaj ur, včasih, posebno ob neugodnem vremenu, pa tudi dneve. Človek je tak roj ogrebel in ga nesel domov. Doma, pri svojem bivališču, mu je oskrbel stanovanje, kakršnega so imele čebele v hosti: votel. panj. Še dandanes čebelarijo v Bosni in nekaterih drugih zaostalih pokrajinah v panjih. Da so čebelarili v njih tudi naši pradedje, dokazuje okolnost, da imenujemo še dandanes vsako čebelno bivališče, čeprav nima nič skupnega z drevesnim panjem: panj.

Čebelna stanovanja so dobivala pozneje pri raznih narodih različne oblike. Nemci so gojili (in še gojijo) čebele največ v slamnjačih. Mislite si manjši koš, kakor ga imajo hribovci (posebno tudi Rezijani), ki ni pleten iz viter, temveč iz slame, kakor naši »peharji« in stručnice za kruh. Ta koš poveznite na primerno veliko desko ter napravite spodaj v koš luknjo za izhod

Čebelni sat, ki je iz voska in ima v sredi steno, na vsaki strani pa vse polno pravih, enako velikih šestkotnih lončkov. Na satu vidimo od desne proti levi prazne lončke, lončke z zalego ali mladjem (iz vsakega lončka se bo izvalila čebela), sredi čebel pa vidimo nekoliko večjo matico, ki jo obdaja krog čebel.

in vhod čebel, pa imate tak slamnat panj.

Tak panj je za čebelarja neprikladen. Prikladen pa je za čebele, ker:

1. je v njem (ker je slama slab prevodnik toplote) pozimi gorko, poleti pa hladno in 2. čebele na hrupave stene lahko pritrdijo satje.

Naši neposredni predniki so čebelarili (in deloma čebelarimo še mi) v tako zvanih kranjičih ali kmetskih panjih. In zopet bi bilo zanimivo izvedeti: kako se je prehod iz drevesnih panjev v kranjiče izvršil. Kranjič je ležec zaboj, dolg 70 cm do 1 metra, širok 30—40 cm in visok 16, 17 do 20 cm. Ne moremo trditi, da bi bil kranjič za čebele ugoden, da bi namreč ustrezal fiziologiji (naravi) čebele. V duplah so imele čebele visoka stanovanja, ki so bila razmeroma ozka. Kranjič je pa nizek. Za čebelarja je pa ta oblika praktična radi tega, ker potrebuje

1. kranjič malo prostora. V razmeroma majhnem čebelnjaku se shrani lahko 40, 50 panjev.

2. ker je ta oblika najbolj ročna za prenašanje in prevažanje in

3. ker se satje v nizkih panjih pri prenašanju in prevažanju najmanj potrga (podere).

Okolnost, da se je udomačila pri nas prav ta vrsta panjev, dokazuje, da so naši predniki čebele prav pridno prenašali iz kraja v kraj, da so potovali s čebelami za pašo. Radi tega je bila tudi navada: delati zaboje iz tankih desk. Čebele so namreč včasih skoro izključeno le nosili, zato pa deske niso smele biti težke.

V slamnjačih in kranjičih je pridelano ali pritrjeno satje na notranjih stenah in na pokrovih. Med nanosijo čebele v satje. Ako hočemo dobiti med, moramo izrezati iz panja satje. V panju nastane tako prazen prostor. Čebele ne morejo nositi prej medu, preden ne naredijo novo satje. Tu pa treba pomniti to:

1. Čebele ne morejo izgotoviti satja brzo, ker se tvori vosek v njih telesih le polagoma, 2. preden izdelajo 1 kg voska porabijo 11 kg medu. Uničevanje satja je torej zelo neracionalno početje.

Napredni čebelarji so zato razmišljali, kako se temu izogniti, kako mogoče uporabljati sat za dalje časa. Temu vprašanju se je posvetil posebno Poljak Dzirdzon, ki je idejo tudi na vso moč propagiral. Postavil je bil v panj okvirje iz latic, ki so bile za ½ cm debele in tako široke, kakor je debelo satje čebel. V te okvire so naredile čebele sate. Kdor je hotel vzeti iz panja sat, mu je bilo treba vzeti ven samo dotični okvir s satom. Ko odvezamo satu med, ga denemo lahko zopet na staro mesto in pri dobri paši je čez nekaj dni zopet poln medu. Medtem ko sta kranjič in slamnjač panja z nepremakljivim ali stabilnim satjem, je satje novega panja premakljivo ali mobilno. Premakljivo satje ima pa še druge prednosti. Tako na pr. tak sat

lahko natančno pregledamo; ako imamo več enakih panjev lahko močnemu panju kak okvir s satom, po želji, z medom ali zalego, vzamemo ter damo slabiču, ki ga tako okrepčamo.

Z uvedbo premakljivega satja je bilo pa treba najti tudi način: kako vzeti iz satja med, brez da bi bilo treba uničiti satje. V to svrhu so sestavili izmetalnice, prav enostavno napravo, v katero se postavi satje

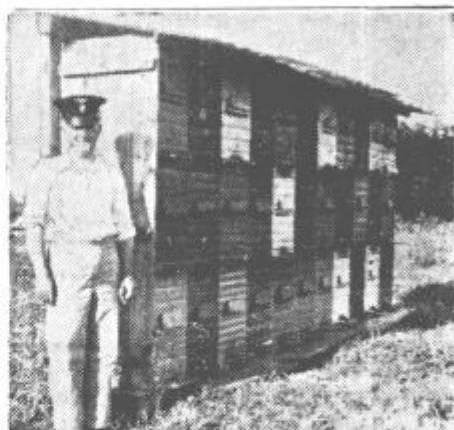

Foto Jekl

33 žnideršičev (za en voz) na paši. Panji so zloženi v sklad (kakor opeka) na podloge ter zavarovani pred dežjem itd. Sprednje stene so zaradi dežja in solnca z barvo prepleskane, zaradi tega, da si čebele svoj panj lažje zapomni, v raznih barvah.

ter naglo vrti. Centrifugalna sila, ki tu nastane, »izžene« med iz lončkov satja. Sat postavimo zopet na svoje mesto. Tako lahko porablamo isto satje leta in leta.

Prvi mobilni panji so bili nizki in so imeli položene okvire počez. Ti niso bili racionalni, ker niso odgovarjali fiziologiji čebele. Matica leže jajčeca po lončkih v obliki krogov. Z ozirom na to dejstvo je sestavil Gerstung panj, ki ima ca 50 cm visoke in 35 cm široke, torej pokončno stoječe okvire, v katere bi lahko postavili veliko figuro jajčne oblike. To je vališče, kjer čebele prebivajo in se množijo. Za odlaganje medu je poveznil Gerstung na ta panj drugega z manjšimi okviri. To je medišče. Da matica ne more v medišče, je položil med spodnji in zgornji panj rešetko s takimi luknjicami, skozi katere čebele nabiralke lahko hodijo in nosijo med, a večja matica ne more. V medišču je torej samo med. Tudi ta panj ima satje počez.

Alberti je napravil panj, v katerem stojijo sati vzdolž. Odpri nekako v sredini knjigo, ki leži pred teboj ter privzdigni par listov tako, da bodo stali kolikor mogoče navpično in nekoliko vsaksebi oddaljeni, pa imaš ponazorjeno lego posameznih

satnikov Albertijevega panja, ki se imenuje prav radi tega tudi listni panj. Za naše razmere je prikrožil in propagiral ta panj g. Žnideršič. Zato ga imenujemo pri nas splošno Žnideršičev panj. Okviri ž. panja so daljši, kot so visoki. Ker nese jajca matica, kakor smo čuli zgoraj, v obliki krogle in ker odlagajo čebele tudi med rače visoko, zato ustreza gerstungovec bolje fiziologije čebele, kakor Žnideršičev panj. Vendar je pa pomniti, da se visok sat kaj rad utrga. Ker moramo pa pri nas s čebelami potovati na pašo, gerstungovec za nas ni primeren. Vrh tega je delo s podolžnim satjem lažje, kot delo s počeznim satjem.

Zaradi tega se je v Sloveniji Žnideršičev panj splošno udomačil in vidimo poleg kranjskega izključno te panje.

Pri čebelarjenju razločujemo pri nas dva načina: 1. čebelarjenje na med in 2. na roje.

Odkar je seznanil svet z našo čebelo oče čebelarstva: Janša, ki je bil vodja od Marije Terezije na Dunaju ustanovljene čebelarške šole ter so jo priporočali kot izvrstno mnogi drugi domači in tuji čebelarji, je bilo popraševanje po naši ali kranjski čebeli vedno večje in pred vojno smo razpošiljali naše čebele tako rekoč po vsem svetu. Teda se je izplačalo čebelarjenje na roje. Čebelar je delal na to, da je dobil čim več rojev ter da jih je dobil najbolj zgodaj ko mogoče. Na dobro pašo, ko naberejo čebele mnogo medu, moremo računati pri nas le v vsakih petih letih enkrat, medtem ko rojijo čebele tudi ob slabši letini, torej skoraj vsako leto. Ako pa v slabem letu čebele ne naberejo dovolj medu za hrano in prezimovanje, jim dodamo lahko sladkorja. Avstrijska vlada je dovoljevala za pitanje čebel neobdavčen sladkor, ki je bil zelo poceni.

Prevrat je ukinil izvoz naših čebel. Ne samo, da imamo zdaj toliko carinskih mej in da carinsko poslovanje ne gre tako gladko, kot je šlo pred vojno, temveč so države uvoz čebel sploh zabranile. Tega niso storile samo Avstrija, Madžarska in Italija, temveč tudi Češkoslovaška.

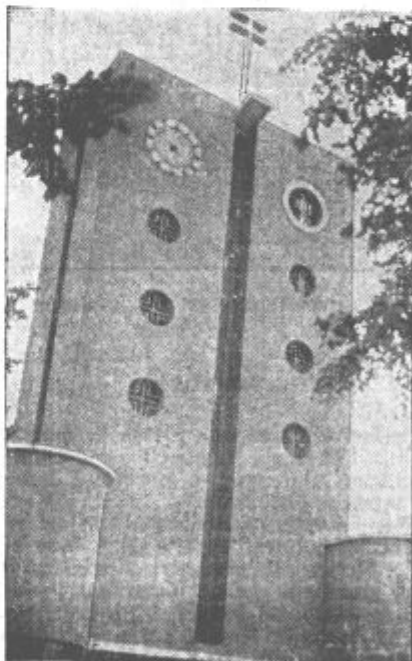
Zaradi tega nam preostane samo še čebelarjenje na med. In to se more vršiti racionalno (izdatno) samo v panjih z večjimi in premakljivimi sati. Ako hočemo, da nam bodo nabrale čebele mnogo medu, jim moramo dati možnost nabiranja, pripeljati jih moramo tja, kjer je kaj medonosnih cvetlic (cvetočih in medočih rastlin). Tudi čebelarstvo mora postati danes gibčno. Spomladi imamo pomladno resje, teloh, leskovec, vrbo itd. Potem moramo gledati, da izkoristimo cvetje travnikov, divjega kostanja, pravega kostanja, lipe. Posebno ne smemo zamuditi smreke in jelke, kadar medita. Nato cvete otava. Najizdatnejšo pašo daje našim čebelam od pamtiveka ajda. Prevoz ali prenos čebel na ajdovo pašo je zato pri Slovencih od nekdaj že popularen. Čebelna paša traja na

ajdi od Velikega do Malega Šmarna, od 15. avgusta do 8. sept. Ko se bliža ta čas, začne bitu srce močnejše vsakemu čebelarju. Vozovi romajo vse noči v doline z velikimi njivami ajde in primerno klimo. Dan za dan misli čebelar na svoje živalice: kako nabirajo. Posebno odločujoč je drugi teden paše. Lepo vreme ob tem času, brez močnejše sape, posebno brez močnega juga, z meglo po jutrih pomeni za čebelarja blagoslov, ki mu prinese, ako ima kakih 30, 40 dobrih panjev, tisočake; slabo vreme ob cvetju, mraz, veter, burja, dnevi brez megle pa pomenijo za čebele glad in umiranje, za čebelarja pa žalost, izgubo.

(Glej tudi članke »Čebele in letošnja zima« knj. 5, str. 384 in »Življenje in delo čebele«, knj. 6, str. 404.)

Moderna katoliška cerkev

Moderni nebotičniški slog si utira pot tudi do cerkvenih zgradb. Slika kaže katoliško cerkev v Kaulsdorfu pri Berlinu

Viteški pevec

K sedemstoletnici smrti Waltherja von der Vogelweide

V srednjem veku, je bil »poklic« pesnika bistveno drugačen kakor dandanašnji. Pesnik je bil tedaj v dobesednem pomenu tudi pevec, kajti pesem, ki jo je spesnil, je tudi prepeval in prepevaje romal iz kraja v kraj.

Walter von der Vogelweide
(Slika iz XIV. stoletja v rokopisu
»Minnesänger«, ki ga hranijo v Heidelbergu)

Poglavitni predmet potujočih pesnikov je bila ljubezen. Nemci so imenovali to pesništvo Minnesang, t. j. petje o ljubezni in viteško občudovanje žensk. Navzlic močno razviti provansalski in severno-francoski ljubavni poeziji tiste dobe smatrajo Nemci Minnesang za originalen produkt nemškega duha. Minnesängerji so častili in oboževali ženske. Njih kult spominja na čaščenje Matere božje. Zaljubljeni so opevali svoje izvoljenke kot izredna bitja iz daljave in zvrhanimi besedami. Kljub pustolovščinam in čutnosti je bila ta poezija prežeta idealizma. Od sličnega pesništva pri drugih narodih se je razlikovala tudi po tem, da je opevala narodo.

V tistih časih je rodila nemška mati lirika, ki mu ne vemo natančno rojstnega kraja, čeprav ga Tirolci smatrajo za svojega rojaka, ker se je našlo njegovo rodbinsko ime v nekem starem urbarju na Dunaju. Delo tega pevca, Waltherja von der Vogelweide, se je ohranilo do današnjega dne in ima ne le za slovstvene zgodovinarje, ampak za ljubitelje književnosti vobče veliko vrednost. Walther je bil viteškega rodu, toda siromašen.

Minnesängerji so se rajrajši držali na dvorih, o čemer hrani sporočilo tudi naša slovenska zgodovina. Življenje Waltherjevega vrstnika Ulrika Lichtensteinskega je n. pr. tesno zvezano z našo zgodovino na Koroškem. Saj vemo, da ga je koroški vojvoda Bernard potujočega iz Italije v obleki boginje Venere sprejel pri Vratih severno od Trbiža in ga pozdravil v našem jeziku z besedami: »Bog Vas sprimi, kraljeva Venus!«

Kot dvajsetleten mladenič je Walther ostavil očetovo hišo. Odpravil se je na Dunaj na dvor tedanjih babenberskih vojvod in se učil pevske umetnosti. Ta leta so bila najsrečnejša doba njegovega življenja, ki je bilo posledj čestokrat zelo viharo. Vojvoda Friderik Katoliški je bil njegov prijatelj in podpornik. Njegov naslednik Leopold VII. ga ni hotel sprejeti v stalno službo. Medtem je bil prišel v stike s kraljem Filipom Švabskim, s katerim je delal proti gvelfom (papeški stranki). Spesnil je pesem, ki je šla od ust do ust in je tožila nad razdejanjo domovino in nad preveliko mladostjo papeža. Pesem je izražala željo, naj bi se knezi zedinili in kronali za kralja Filipa. To se je izpolnilo in Walther je v naslednjih letih večkrat dobrohotno opominjal kralja, naj bo radodaren.

Po umoru Filipa se je pridružil Walther cesarju Otonu, čeprav mu ni bil po svojem značaju in vedenju posebno simpatičen. Vendar mu je ostal zvest do zadnjega. Potem je prešel v službo Friderika II., ki je dal tedaj že trudnemu pevcu možnost življenja s tem, da mu je odredil v bližini Würzburga bivališče. Poln hvaležnosti je pesnik proslavljal vladarjevo plemenitost. Friderik II. je priznal pesnikove zasluge tudi s tem, da mu je izročil v vzgajanje svojega sina, (poznejšega Henrika VII.). Čeprav se ta vzgoja ni posebno obnesla, sta ostala kralj in pesnik v dobrih odnosih. Walther je postal drznejši in je pošiljal v svet puščice, čijih ost je bila naperjena proti Rimu. Slednjič se je pridružil vladarjevemu spremstvu na poti v sveto deželo. Po povratku iz križarske vojne, je onemel in umrl, pokopali so ga v Würzburgu. Pravljica pripoveduje, da je pesnik v

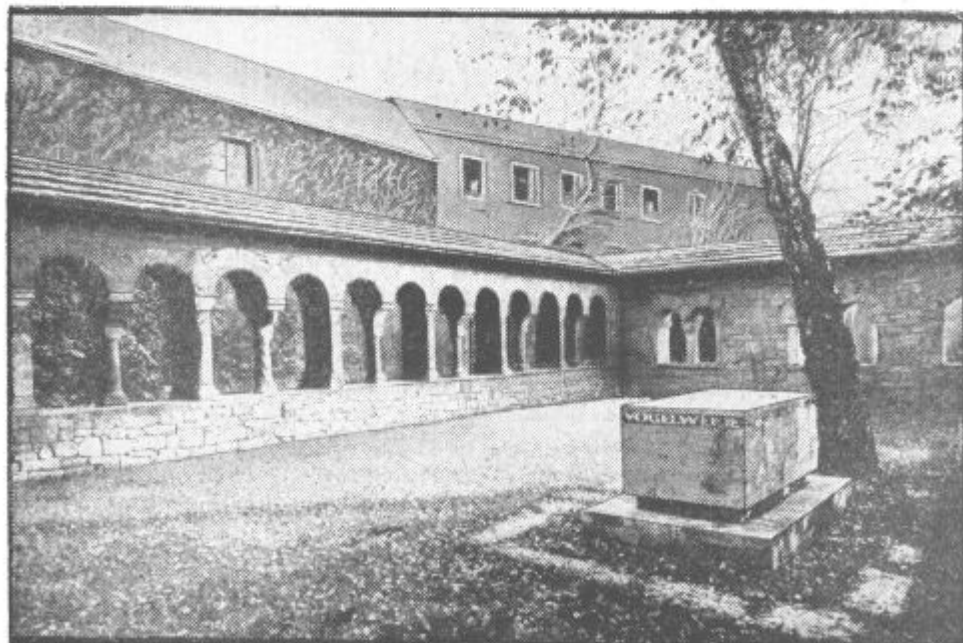
svoji oporoki določil, da se mora postaviti na njegov grob posoda z zrnjem in vodo za ptice.

Med nemškimi liriki srednjega veka zasvzema Walther von der Vogelweide prvo mesto. Njegove pesmi so v jedru lirične,

opevajo ženske, pomlad, prijateljstvo in domovino, izražajo srd proti papežu, a so vselej in povsod ljubke in dostojanstvene, iskrene in resnične. Še danes ga Nemci prištevajo med svoje najodličnejše poete.

Waltherjev spomenik v Boznu

Waltherjev grob v »Lusamgärtleinu« v Würzburgu

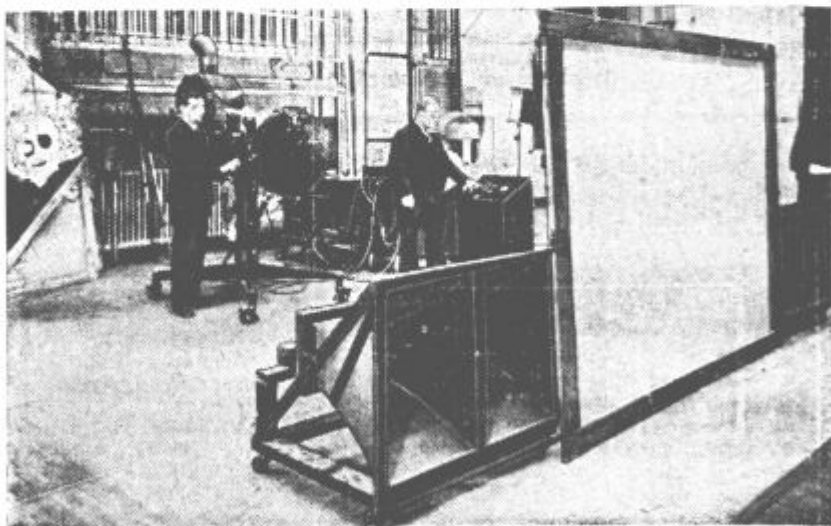
Plastično slišanje

Kar vidimo z očmi, se nam zdi kipno, otipno, »plastično«. To pa ne samo zbog nienjave luči in sence na opazovanem predmetu, marveč v prvi vrsti zato, ker imamo dve očesi, ki stojita v izvestni razdalji. Podobi, ki ju vsako oko posebej sprejema, torej nista popolnoma enaki. Celotna slika je torej kombinacija dveh, ki se povsem ne krijeta; odtod svojstvo plastičnosti, otipljivosti. V praksi se to načelo uporablja pri stereoskopi. Ista pokrajina n. pr. se fotografira z dveh stališč, oddaljenih nekoliko metrov. Ako motrimo obe sliki, ležeči tikoma ena poleg druge, imamo izrazito »naraven« dojem te podobe.

Kakor v istini vse dvojno vidimo, tako slišimo v dvorani vsak zvok ne le enkrat, ampak večkrat. Zvočni valovi se namreč širijo s hitrostjo 340 m v sekundi skozi vzduh, odarijo na uho in zaznamo zvok. Ako n. pr. v prirodi trčijo na skalno steno oziroma na gozdni rob, se odbijejo ter zadenejo naše uho drugič kot odmev. Zvok se vsekdar odbija, kadar govorimo v sobi ali sviramo v

dvorani. Dvojnega slišanja se ne zavedamo, ker znaša čas med obema vtiskoma le ulomek sekunde. Plastično slišanje je pogoj dobre akustike. Z debelimi opnami opremljene sobane imajo slabo akustiko; prazni prostori so veliko bolj akustični nego polni. Preproge, obleka, blago itd. posreduje zvok in ga ne odbijajo. S tem se izgubi plastičnost čutja. Dobro zvočnost opažamo povsod, koder so stene z lesom opažene, ker leseni opaž sam zadržati in prenese svoje tresljaje vnovič na zrak. Radiofonska oddajališča se zategadelj dandanes vedno obijajo z lesenimi opaži. Dobro akustiko dosegajo v radiofoniji nadalje s tem, da rabijo dva mikrofona z različno valovno dolžino. Ima li sprejemališče istotako dve sprejemalki, uravnani na te valove, potem moreš na dve slušalki isto reč dvakrat dojeti. Najmanjša nesimetričnost v prenašanju zvokov nudi na ta način plastičen, tako rekoč stereoskopski zvočni učinek. V ostalem je to naloga stavebnikov, uravnati pozorišča in sviralšča v taki nameri, da bo zgradba na vseh prostorih po možnosti dobro zvočna.

Napredek v brezžičnem prenosu filmskih slik

Z dosedanjimi aparati je bilo mogoče prenašati le majhne filmske sličice, ki so dale projicirane na platno kvečjemu za razgledniko velike podobe. Sedaj pa je uspelo znamenitemu švedskemu izumitelju Alexandersonu izumiti aparat, s katerim se dajo prenašati filmske slike tako jasno, da jih je mogoče po sprejemu projicirati na platno v neprimerno večjem formatu, tako da jih istočasno lahko vidi množica ljudi, kakor v kino gledališčih. Slika predstavlja izumitelja Alexandersona z njegovimi najnovejšimi aparati